БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген.

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1960 ч. ИЮЛЬ 19 ВТОРНИК № 167 (4651).

Өртээ 20 көп.

СЭКП ТК-ның Пленумунга алдар кылдыр

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң июль Пленумунга алдар болдурган социалистиг чарыштың түннелинде Кызылдың төп электростанциязында хоочун мастер Михаил Самошкиннің септекчилер бригадазы бо чылдың ийиги кварталында планын 185 хуу күүседип, шудургу ажылдаваннар. Электри дерилгелерин септээр бригада ажылчыннар эштер Черкашин, Белов, Ряжев, Лобанов, Греков олар 1960 чылдың июньда планын кижи бүрүзү 200 хуу ажыр күүсеткен.

Электри талазы-биле тускай эртемниг хоочун мастер эш Самошкин чүгле бодунуң бригадазын мергежилдиг болгаш ак-сеткилдиг удуртуп турар эвес, харын өске бригадаларның ажылынга практиктиг дузалыг чедирип келген. Кызылдың төп электростанциязы бүдүрүлге чериге электроэнергияны берип өгелээнинин баштайгы үезинде чедир кылдынмаан хөй чүүлдер бар турган, оларны бүрүн деринр талазы-биле дуржулгалыг мастер улуг ажылдарны кылган.

Бодунуң хуузунда билиин, мергежилин соксаал чокка бедитпишаан, эш Самошкин тускай эртемин аныктарга үүзелдин-биле дамчыдып берип турар. Электри дерилгелерин септээр талазы-биле тускай эртемге бо чылдың баштайгы чартыында 8 кижини ол өөреткен.

— Бо дээрге, СЭКП ТК-ның июль Пленумунга мээн белээм болган — деп, хоочун мастер чугаалап турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Пленумунуң дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

СЭКП Төп Комитединиң июль 13-те ажыттынган Пленуму 1960 чылдың июль 16-да бодунуң ажылын дооскан.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, Күрпланының даргазы эш К. М. Герасимовтуң, Украин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы эш И. С. Сенинниң, Латвияның улус ажыл-агый чөвүлелиниң даргазы эш Г. И. Гайленин, Красноярскиниң улус ажыл-агый чөвүлелиниң даргазы эш П. Ф. Ломаконуң, Кемеровонуң улус ажыл-агый чөвүлелиниң даргазы эш Л. Е. Графовтуң, Караганданың улус ажыл-агый чөвүлелиниң даргазы эш Б. Ф. Братченконуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң автоматчыдылга болгаш машина тудуушкунунуң талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы эш Костоусовтуң болгаш Украин ССР-ниң даргазы эш Костоусовтуң, Электро-каңналганың Е. О. Патон аттыг институдунуң директору эш Б. Е. Патоннуң «СЭКП-ниң XXI съездизиниң үлетпүрнү, транспортту хөгжүдериниң болгаш эртемниң база техниканың эң чаа чедиишкиннерин бүдүрүлгеге нептередириниң дугайында шиитпирлериниң күүселдезининиң чоруп турарының дугайында» илеткелдерин Пленумга дыңнааш, чугаалажып көрген. Илеткелдерниң талазы-биле санал-онал солчуушкуннарынга 25 кижи киришкен.

ТК-ның Пленуму чогуур доктаалды хүлээп алган.

СЭКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү эш Л. И. Брежневти ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазынга соңгааны-биле холбаштыр ону СЭКП ТК-ның Секретары албан хүлээлгелеринден хостаан.

Эш К. Е. Ворошиловтуң бодунуң дилээнин ёзугаар ону СЭКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү албан хүлээлгелеринден Пленум хостаан.

«Акы-дуңмалышкы партияларның төлээлекчилериниң Бухарестиге болган чөвүлел хуралының түннелдериниң дугайында» СЭКП ТК-ның Секретары эш Ф. Р. Козловтуң илеткелин Пленум дыңнаан.

Ол чөвүлел хуралга чораан СЭКП ТК-ның төлээлериниң ажыл-чорудулгазын Пленум долузу-биле үүлдүг деп көргеш, чогуур шиитпирни хүлээп алган.

СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги оралакчызы эш А. Н. Косыгинниң СЭКП ТК-ның Пленумунга 1960 чылдың июль 15-те чугаазы

Эштер! Партияның Төп Комитединиң амгы Пленуму болза, бүгү совет улус партияның XXI съездизиниң салганы чеди чылдың плазының улуг чаагай сорулгаларын бодунуң тургузукчу күш-ажылыбиле боттандырып турар бистиң чуртувустуң амыдыралының кайгамчыктыг үезинде эртип турардыр.

Коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунунуң талазы-биле совет улустуң чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы Совет Эвилелиниң алдарлыг Коммунистиг партиязы-биле сорук кииртиниш болгаш организасаттынып турар. Бистиң партиявыс бүзүлбас чаңгыс эптиг, чаңгыс аай, ол бодунуң Төп Комитедин долгандыр кажаңгызындан-даа артык сырый каттышкан болгаш бистиң чуртувуска коммунистиг ниитилелдиң тургузуушкунунуң сорулгаларын сорук чүткүлдүг шиитпирлеп турар. Улуг ленинчи партияның удуртулгазы-биле коммунизмче бар чоруур совет улустуң тиилелгелиг базымын саададыпкы дег арга-шинектиг ындыг күш ам делегейде чок.

Үлетпүрнү хөгжүдериниң база эртемниң болгаш техниканың эң чаа чедиишкиннерин улус ажыл-агыйынга нептередириниң амгы Пленумда көрүп турары айтырыглары бистиң чуртувуска коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга онза чугула ужур-дузалыг. Чуруттуң улус ажыл-агыйының мурнунда турар ол чаа эң чугула сорулгаларны Н. С. Хрущев коммунистиг күш-ажылдың бригадаларының болгаш шалыпчыларының чарыжының мурнакчыларының Кремльге болган Бүгү-эвилел чөвүлел хуралынга болгаш бодунуң өске-даа элээн хөй чугааларынга тодаргай тайылбырлаан. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы эш Герасимовтуң, Украин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы эш Сенинниң, Латвияның улус ажыл-агый чөвүлелиниң даргазы эш Гайленин, Красноярскиниң улус ажыл-агый чөвүлелиниң даргазы эш Ломаконуң, Кемеровонуң улус ажыл-агый чөвүлелиниң даргазы эш Графовтуң, Караганданың улус ажыл-агый чөвүлелиниң даргазы эш Братченконуң, Министрлер Чөвүлелиниң автоматчыдылга болгаш машина тудуушкунунуң талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы эш Костоусовтуң болгаш Украин ССР-ниң Эртемнер академиязының электро-каңналга институдунуң директору эш Патоннуң ханы уткалыг илеткелдерин Пленумнуң киржикчилери улуг кичээнгей-биле дыңнаан.

Бистиң чуртувустуң улус ажыл-агыйының хөгжүдезинде чедип алдынган улуг чедиишкиннерни ол илеткелдерде болгаш партия база ажыл-агый организацияларының удуртукчуларының, эртемденнерниң болгаш бүдүрүлгенин чаартыкчыларының чугааларында тодаргай көргүскен. Совет улустуң болгаш бистиң партиявыстың эгээртинмес чогаадыкчы күжү ол чедиишкиннерден илергейлеттинген.

Партияның XXI съездизиниң салганы улуг чаагай сорулгаларны боттандырарынга партия организациялары, улус ажыл-агыйының чөвүлелдери, ажылчыннар, инженерлер, техниктер, бүдүрүлгенин чаартыкчылары кайы хире улуг ажылдарны кылганын тодаргай чижиктерге көргүскен. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, бригадалары болгаш коллективтери деп ат дээш чарыш калбак нептерээн.

Ам дээрге марксизм-ленинизм — ол чүгле теория эвес-тир деп, Никита Сергеевич Хрущев чугаалаан. Марксизм-ленинизмниң идеяларын бистиң чуртувуста ам безин херек кырында чедиишкиниг боттандырып турар болгаш Европаның база Азияның хөй-хөй чурттарында амыдыралда боттандырып турар.

Шаанда кижи төрелгетенниң чүгле күзен болур турганы ындыг сорулгаларны бистиң партиявыс, совет улус шиитпирлеп турар-дыр. Боттандырып чорударынга шаанда хөй-хөй он чылдар негеттинип болур турган сорулгаларны ам чеди чылдың дургузунда шиитпирлээривис ол.

Ону дараазындагы чижектерге тодаргай көргүзүп болур.

Төп статистика эргелелиниң чизе-бүрүткелиниң сан-медээлерин ёзугаар алырга, күрүне болгаш кооператив организацияларының бүгү кол фондулары амгы үениң өртектеринге 1960 чылдың январь 1-де ийи триллион дөрт үүс миллиард ажыг рубль болган. Шаанда Россияның догуннан келген үезинин дургузунда болгаш Совет эрге-чагырганың 42 чылдарының дургузунда бистиң чуртувуска мөөцнеттинген чүве шупту ол-дур.

Чүгле 1960 чылдан эгелээш 1965 чылга чедир үеним дургузунда бистиң чуртувустуң улус ажыл-агыйының кол фондуларын ийи катап көвүдедир сорулга ам бистиң мурнувуста турар. Ол чүл дээрге, бистиң чуртувустуң бүгү төөгүзүнүң дургузунда тургустунганы ышкаш ол хире үүлдү чеди чыл дургузунда тургузар бис дээни ол-дур. **(Үргүлчүлелдиг адыш часказашкыны).**

Капиталистиг делегейде чаңгыс-даа чурт ындыг сорулганы салып шыдавас.

Совет Эвилели ам безин делегейниң күчүлүг чуртту болуп турар болганда, Совет Эвилелиниң улус ажыл-агыйының материал-техниктиг баазазы чеди чылдың төнчүзүнге чедир ийи катап улгадырга, оон күжү болгаш күчүзү кандыг болурун билип ап болур.

Өске чижек. ССРЭ-ниң национал орулгазы чеди чылдың төнчүзүнге чедир 1958 чылдыынга бодаарга, 62—65 хуу өзер, ынчангаш дайын мурнундагы 1940 чылдың деңнелин барык 6 катап ажа бээр. Национал орулганың өзүлдезиниң ындыг бедик темпилери — капиталистиг чаңгыс-даа чуртка чедип алдынмас.

Национал орулганың өзүлдези ажылчы чоннарның орулгаларын бедидер болгаш улустуң хереглелин улам ынай бедидерин хандырар. Улустуң материалдыг чаагай байдалын бедидер дугайында бистиң күрүневистиң сагыш салыышкыны оортан эң чырыткыландыр илергейлеттинип турар-дыр.

Чоннуң амыдырал-чуртталгазының деңнелин үргүлү бедидер сорулганы партия салган. Ол сорулга чедиишкиниг шиитпирлеттинип турар: ажыл төлевири өзүп, өртектер чиигеп, чоннуң чуртталга бажыңнары-биле хандырылгазы бедип турар, ынчангаш чуртталга бажыңнарының ол үс-үс чылдардагы айтырыы бистиң социалистиг чуртувуска бүрүн шиитпирлеттинген турар үн ырак эвес.

Ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны алды-чеди шактыг ажыл хүнүнче шилчидери бистиң чуртувуска 1960 чылда доостуру билдингир болгай. Оон-биле оларның ажыл төлевири чүгле кызырылбас эвес, харын күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедиишкининге үндезилээш чайгылыш чок бедиир. Ажылчыннардан болгаш албан-хаакчылардан үндүрүглер тыртарын дүжүреринче делегейде бир-ле дугаарында бо чылын кирип турар бис.

Мындыг чижекти база көргүзүп болур. Кажан дайын доозулганда, чижээ, каң бүдүрер талазы-биле Американың Каттышкан Штаттарын чедериниң аргазы бистерге кайы хире ырак перспектива болуп турган ийик. 1960 чылда 65 миллион тонна, 1961 чылда — 71 миллион тонна каңны эзилдирер бис, а Американың Каттышкан Штаттары 1959 чылда 85 миллион тонна хире-ле каңны эзилдирген.

Ам безин ол ырак эвес перспектива болуп турарын көрүп турардыр силер, ынчангаш ол сорулганы эң чоокку үеде шиитпирлээр болгаш Американың Каттышкан Штаттарын эртер бис дээрзинде чигзиниг чок. **(Адыш часказашкыны).**

Чеди чылдың бирги чылының план күүселдезиниң түннелдери болгаш чеди чылдың ийиги чылының баштайгы чартыының план күүселдезиниң дугайында чаа чарлаттынган сан-медээлер болза, чеди чыл планы-биле көрдүнген онаалгалар чүгле күүсеттинип турар эвес, харын эң чугула көргүзүглер талазы-биле дыка ажыр күүсеттинип турарын база көргүзүп турардыр.

Үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрериниң немей өзүлдези 1959 чылда план ёзугаар 7,7 хуунуң орнунга 11 хуу болгаш бо чылдың баштайгы чартыының дургузунда — чыл планын ёзугаар төлевилеттинген 8,1 хууга удур 10 ажыг хуу болган.

Контроль чурагайларда санап көргенинге бодаарга, чеди чылдың эгезинден бээр каңны 3,4 миллион тонна, прокатты — 2,6 миллион тонна, электроэнергияны — 5 миллиард киловатт-шак хөйнү бүдүрген, нефтини 3 миллион тонна, демир рудазын — 4 ажыг миллион тонна хөйнү каскан, машиналарны, химиктиг болгаш өске-даа продукцияны дыка хөйнү бүдүрген.

Чуртталга тудуун калбак хемчээлдерде чорудып турар. Совет Эвилели муң кижиге онааштыр тудуп турар квартиралар санының талазы-биле делегейде бирги черни эзлеп алган.

Чедип алдынган чедиишкиннер бистерниң шуптувусту, совет кижилерни, база бүгү депшилгелиг кижи төрелгетенни өөртүп турар болгаш капитализм-биле экономиктиг тайбың чарышка бистиң тиилээн турарывыска быжыг бүзүрелди тургузуп турар.

«...Үлетпүрнүң болгаш транспорттуң ажылының түннелдери-биле сеткил ханып болур бис. Ынчалзажок чедип алдынган чедиишкиннер кайы хире-даа улуг бол, оларныңбиле оожургаары бистерге таарышпас — коммунистернин, совет кижилериниң бүдүш-шынары ындыг-ла болгай» деп, коммунистиг күш-ажылдың бригадаларының болгаш шалыпчыларының чарыжының мурнакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралынга Н. С. Хрущев чугаалаан.

Амыдырал бурунгаарлап бар чыдар, совет кижилер дуржулга болгаш билиглер-биле улам-на байып турар, социалистиг бүдүрүлгени улгаттырарынга бар аргаларны эки ажыглаарының билиишкини-биле чепсегленип турар.

Бо талазы-биле аргалар бисте хөй. Ону илеткелдерде болгаш Пленумнуң киржикчилериниң саналдарында чырыткыландыр көргүскен болгай: Кузнецк заводунуң чуга демир прокат цегиниң улуг вальцовщиги эш Картавыхтың, «Чистяковантрацит» трестиң Лутугин аттыг шахтазының коммунистиг күш-ажыл бригадазының бригадири эш Кольчикти, бистиң эртемденнеривис эштер Патоннуң, Иоффенин, Несмеяновтуң, Христиановичинин, а ол ышкаш СЭКП ТК-ның кежигүннериниң болгаш Пленумнуң киржикчилериниң саналдарында ону көргүскен болгай.

Оларның ханы уткалыг чугаалары салдынган айтырыгларны улуу-биле билириниң дугайын херечилеп турар болгаш бистиң чуртувусту чаа, улам-на бедик чадаларже улам ынай көдүрериниче угланган болган.

Бистиң чедиишкиннеривис ол чугааларда чырыткыландыр көргүстүнген. Оон-биле кады организастыг айтырыгларда, планнаашкында болгаш хандырылгада улуг четпестерни илереткен база ол четпестерни чайладыр талазы-биле ажыктыг сүмелер болгаш саналдар бердинген.

Пленумга илеткелдерге болгаш чугааларга хөй-хөй тодаргай болгаш кончуг чугула саналдар чугаалаттынган, шүүмүүлелдиг хөй-хөй сагындырыглар кылдынган, оларны боттандырар чорук планны долдур болгаш ажыр чедиишкиниг күүседиринге улус ажыл-агыйының курлавырларын улам долдур ажыглаар арганы бээр.

Чугааларда салдынган бүгү айтырыгларны Төп Комитетке болгаш Чазак черинге ыяк көөр апаарын база улус ажыл-агыйын хөгжүдерин улам ынай дүрген хандырар сорулга-биле кииртинген саналдарны эң дарый боттандырарынче угланган эргежок чугула хемчеглерни оларга хамаарыштыр алыр апаарын Пленумга дыңнадырын Төп Комитеттиң Президиуму болгаш Чазак чери меңээ дааскан чүве.

Эвилелдешкен республикаларның коммунистиг партияларының Төп Комитеттери болгаш Министрлер Чөвүлелдери, обкомнар, улус ажыл-агыйының чөвүлелдери, төп ведомстволар болгаш албан черлери оларның мурнунга салдынган айтырыгларны көөр болгаш ол ышкаш эргежок чугула хемчеглерни алыр ужурлуг.

Партия, профэвилел, комсомол болгаш ажыл-агый организациялары техниктиг депшилгеня улам ынай дүргедедир дээш, үлетпүрнүң болгаш транспорттуң ажылынга бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш, чеди чыл планының онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш чогаадыкчы инициативаны болгаш харыысалганы улам бедик көдүрер төлээде, организакчы улуг ажылды калбартыр ужурлуг. Бүгү курлавырларны ажыглалга киирер болгаш бистиң экономикавыста бар бүгү аргаларны ажыглаар херек.

Улус ажыл-агыйының күчүлүг көдүрлүүшкүнүн хандырар болгаш ажыл хүнүнүн үргүлчүлелин улам ынай эвээжедиринге база улустуң амыдырал-чуртталгазының материалдыг деңнелин бедидеринге баазаны тургузар төлээде, чаа техниканы нептередиринге үндезилээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам ынай бедидери чугула сорулга болуп турар.

Кижи санынга онааштыр хереглелдиң делегейге эң-не бедик деңнелин эң кыска хуусаада чедип алыр дээш чонга хереглелдиң баранарын бүдүрериниң айтырыгларынче улуг кичээнгейни салыры эргежок чугула.

Техника талазы-биле эң мурнакчы продукцияны бүдүрүп үндүрерин чедип алыры эргежок чугула. Станоктарның, агрегаттарның болгаш машиналарның чаа үндүрүлге бүрүзү бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле капиталистиг чурттарда бүдүрүп үндүрүп турар машиналарның эң мурнакчы хевирлеринден тудак чок болуру чугула. Чонга садарыбиле бүдүрүп үндүрген продукция хевирлиг, чаражы-биле ылгалыг болгаш хереглекчилерниң негеделерин бүрүн хандырар ужурлуг.

Бүгү улус ажыл-агыйын көдүрериңге кол курлавыр болур продукцияның бот-үнезин улам ынай чиигедири кол сорулгаларның бирээзи болуп турар. Бот-үнени чиигедир дугайында айтырыг бүдүрүлгелериниң бүгү удуртукчуларының кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг.

Бистиң кайгамчыктыг ажылчыларывыска, тараачыннарывыска, интеллигенциявыска, бистиң бүгү совет улузувуска амыдырал-чуртталганың эки байдалдарын хандырар; садыглаашкынны, ниитиниң чемненилгезин, чоннуң культура хандырылгазын экижидер дээш бүгү-ле эргежок чугула үүлдерни кылыр ужурлуг бис.

Совет кижиниң негелделерин улам долдур хандырары бүгү партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының үргүлчү сагыш салыр чүүлү болган турар ужурлуг.

Ол эң чугула сорулгаларны шиитпирлээрде бүгү-ле эргежок чугула чүүлдер ам бисте бар.

Эштер! Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының амгы Пленуму бистиң партиявыстың, бүгү совет улустуң амыдыралына чугула болуушкун болур.

Социалистиг күрүненің хөгжүлдезининиң бүгү үе-чадаларында техниктиг депшилгени бистиң партиявыс онза чугула ужур-дузалыг кылдыр көрүп келгени билдингир болгай. Чайгылыш чок техниктиг депшилге дээш демиселдиң ужур-дузазы амгы үеде хөй катап өзүп турар болгаш чогум утказы-биле алырга коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының хереэнге бөгүн эң чугула звено болуп турар.

Коммунизмниң чоокшулаанының хире чергези-биле бүгү таланын эртем-техниктиг депшилгези дээш демисел бирги чергенин ужур-дузалыг болу бээр, чүге дээрге коммунизм болза эртемниң болгаш техниканың амгы үеде чүгле эң мурнакчы чедиишкиннеринге үндезилеттинип болур деп чүвени эш Н. С. Хрущев бодунуң чугааларынга хөй удаа айтып келген. Ынчангаш чуруттуң улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга техниктиг депшилге дээш демиселди улам ынай күштелдирериниң айтырыгларын бистиң партиявыстың Төп Комитеди Пленумнарга үргүлчү чугаалажып турары-даа таварылга эвес-ле болгай.

Сөөлгү чылдарда эртеминиң болгаш техниканың шапкын хөгжүлдези, ажыл-агыйының социаилстиг системазының эгээртинмес аргалары болгаш аажок улуг артык күштери бистиң чуртувустуң бүдүрүкчү күштериниң бүгү талалыг хөгжүлдезинге эргежок чугула бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар.

Янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ турары дээш, улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун кошкадыры дээш бистиң партиявыстың Төп Комитеди болгаш Совет чазак чайгылыш чок шынчы ёзу-биле демисежип турар.

Улустар аразына найырал болгаш бүгү делегейге тайбың дээш бистиң чорудуп турарывыс тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политикавыс болза, бүгү депшилгелиг кижи төрелгетенниң, оран делегейде бүгү бөдүүн кижилерниң хүлээп көрүүшкүнүн болгаш ынакшылын чаалап алган.

Бистиң күрүневистиң тайбын политиказы социалистиг тургузугнуң алыс утказын боттуг илередип турар, ол тургузугнуң үндезини болза бүгү кижи төрелгетенге чырыткылыг келир үени тургузары деп чүткүл ол болур.

Янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ турары дээш, улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун кошкадыры дээш база улустар аразынга найырал дээш демиселдиң чаагай хереэнге шылгарынгай ачы-хавыяа тайбың дээш могаг чок демиселчи Никита Сергеевич Хрущевка онаажып турар. **(Диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часказашкыны).**

Америк монополистерниң чамдык бөлүктери тайбындан коргарлар, олар болза дүшкүүрлүг чорук үргүлчүлээрин болгаш күштелирин күзеп турарлар. Ол дээрге чепсетленишкиннерни эндере бүдүргениниң аажок хөй ажык-кончаларны алыр арганы оларга берип турар. Американың Каттышкан Штаттарының агрессчи бөлүктери болгаш чаза дайынның кыжаныышкынын күштелиреринче угланган кара сагыштыг өнчүк-чөңгээлерниң болгаш оор-дээрбечи ёзунуң оруунда турып алган.

Америк монополистерниң агрессчи авантюристиг политиказының үндезини болза бодунуң күжүнге бүзүрел чок чорук, тайбың экономиктиг чарышка делегейниң социалистиг экономиказының шапкын хөгжүлдезинге удур туржуп шыдавазындан оларның коргуушкуну болуп турар.

Совет Эвилели болгаш делегейнин тайбыңга ынакшылдыг бүгү чурттары ол өнчүк-чөңгээлерни сагыш амыр көрүп шыдавас.

Совет Эвилелиниң тайбың политиказы Совет күрүнеңиң кошкаанын херечизи черле болбайн турар дээрзин оран делегейде чүвени чөптүг бодаар бүгү кижилер эки билип турар. Совет улус кандыгда агрессорну кыычыктырбас аргалыг деп чүвени ам кижи бүрүзү билип турар.

Эштер! Кайгамчыктыг үеде чурттап турар-дыр бис. Бистиң чуртувус күштериниң чечектелиишкининде турар болгаш бодунуң хөгжүлдезинге чайгылыш чок бурунгаарлап турар. Улус ажыл-агыйын 20 чылдарда хөгжүдериниң талазы-биле партияның Төп Комитединиң дааскынын ёзугаар ажылдап кылып турар план-биле — коммунистиг ниитилелди тургузарының планы-биле холбаштыр совет улустуң мурнунда улам-на улуг чаагай перспективалар ажыттынып турар.

Бистиң партиявыстың XXI съездизиниң салганы улуг чаагай сорулгалар хуусаа бетинде күүсеттинген турар дээрзинге бүзүрелдиг бис. Оон быжыг магадылалы болза бистиң Коммунистиг улуг партиявыс, ажылчын аңгының хереэ дээш, коммунизмнин хереэ дээш могаг чок демиселчи — Никита Сергеевич Хрущев баштаан оон ленинчи Төп Комитеди болуп турар. **(Диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часказашкыны).**

Москва. СЭКП ТК-ның Пленумунун киржикчилери.

Фото В. Савостьянов биле В. Егоровтуу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Совет кижилерниң күчүлүг үну

Транспортчуларның коллективинде

СЭКП Төп Комитединиң июль Пленумунга уткуштур Кызылдың № 2 АТК-зы бүдүрүлге планын сан-даа, шынар-даа талазы-биле чедишкинниг күүседирин хүлээнген турган. Коллектив бодунун сөзүн эллээн. Бүдүрүлгениң чеди ай планын тонна талазы-биле 118 хуу, тонна километр талазы-биле 110 хуу күүсеткен болгаш ам август айның үлүүнге кириштир ажылдап турар.

Америк империалистерниң агрессчи үүлгедиинге удурланган митингизинге ол коллективтиң ажылчын, албан-хаакчылары улуг килениин илереткен болгаш оларга өлүмнүг харыы кылдыр күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам бедидерин хүдээнген.

Чурукта: коллективтиң митингизи. Индирде А. Радченконуң чүве чугаалап турары.

Фотозу **П. Гольцовтуу.**

БИСТИҢ КҮШ-АЖЫЛЫВЫС — ДАЙЫН КЫПСЫКЧЫЛАРЫНГА СОГУУШКУН БОЛЗУН!

Культура эргелелиниң типографиязының эр, херээжен ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары америк дайынзырак империалистерниң ССРЭ-ге удур өнчүк-чөңгээлиг бужар үүлгедиглерин боттарының митингизинге чыглып келгеш улуг килен-биле буруу шаап көргеннер. Типографияның хоочун ажылчыны болгаш бүдүрүлге мурнакчыларының бирээзи Е. Петрованың сөс алгаш чугаалааны:

— Бистиң социалистиг ынак Төрээн чуртувустуң кызыгаарын бо чылдың июль 1-де үрээн америк «РБ-47» деп бомбардировщик самолёттуң разведка кылып келген өөчүк-чөңгээлиг үүлгедиинге өлүмнүг харыы берген алдарлыг совет дайынчыларга, командирлерге өөрүп четтиргенивисти сеткилдің ханызындан илередип, оларга изиг байырны чедирээлиңер, эштер! Америк дайынзырактарның чөңгээлиг үүлгедиглеринге удур Совет чазаамның шиитпирлиг хемчеглерин бүрүн деткивишаан, Америкада «соок дайынның» өскүдүкчүлериниң дерзин политиказына харыы кылдыр ажыл нормазын хүн бүрүде ийи дакпыр күүседир мен. Бистиң күш-ажылывыс — дайын кыпсыкчыларына согуушкун болзун!

Дараазында парлаар цехтиң начальниги А. Жаров сөс алган:

— АКШ-тың дайынзырак идегеттериниң калчаалыг үүлгедиглеринге удур бодумнуң үүнүмну бүгү совет кижилериниң килениинге кадып тур мен. Америк дайын кыпсыкчыларына луаалап турар Англияның болгаш Норвегияның чазактары шыңгыы харыысалганы бо удаада хүлээр апаарлар. Совет чазаамның тайбыңга ынакшылдыг политиказын сеткилиниң ханызындан улуг чоргаарланыышкын-биле деткип тур мен. Бистер, полиграфистер базым болгаш шак бүрүзүнде күш-ажылчы бедик көргүзүглер дээш, Төрээн чуртка өки шынарлыг продукцияны бээр дээш чүткүлдүг ажылдаар бис.

В. Горбунова чүве чугаалааш, бодунуң өөрүнүң чугаазын база-ла деткип,—бистер черле дайын күзевес бис, ынчаарга дайзыннар бисче халдаарын шенээн санында-ла хереглээн «белээн» ап турарлары ол-дур. Төрээн чуртувустуң күчү-шыдалын күш-ажыл-биле быжыглаар бис — деп бүзүреткен.

— Бистиң улуг Төрээн чуртувустуң агаар делгеми кезээде арыг-шевер турарын, бистиң социалистиг күруневистиң кызыгаары тайбын турарын, а делегейге быжыг тайбынның херээ тиилээн турарын ийи уругнуң аныяк иезин мен болгаш өске-даа иехерээженнер күзеп турар бис—деп, бодунуң шынчы сеткилин ажылчын Т. Тоньких илереткен.

Митингиниң киржикчилери америк империалистерниң Совет Эвиделинге удур өнчүк-чөңгээлиг үүлгедиишкининге удурланган резолюцияны хүлээп алган.

С. ОЮН.

Школачылар чайгы үеде

Школачыларның бүдүрүлге практиказы

Бистиң № 2 ортумак школаның үстүү классарының 162 өөреникчилери теория талазы-биле алган билиглерин практикага быжыглап, бүдүрүлгениң янзы-бүрү адырларына бызанчылар, тудугжулар, маляр-лар, сапык даараакчылары, даараныкчылар, дептерлекчилер болуп ажылдаанар. Өөреникчилериң бүдүрүлге практиказы үш неделяда үргүлчүлээн. Сески классчылар хүннүң-не 4—5 шактар, а тоску классчылар хүнде 5 — 6 шактар дургузында бүдүрүлге практиказын эртиргеннер.

Бүдүрүлге практиказының үезинде өөреникчилер сонуургаачыг, ажыктыг күш-ажылды кылганнар. Чижээ, тудугжу өөреникчилер культураның болгаш ыштаныылганың Гастелло аттыг парыгынче кирер эжик дужунда 96 өг-бүле чурттаар бажыңның тудуунга барганнар. «Тыва тудуг» трезинин ол участогунга 26 кижи киржикчилиг ооллардың бригадазы багай эвес ажылдаанар.

Бүдүрүлге практиказының үезинде өөреникчилер туйбу салырынга, дой өзилдиригни кылып алырынга, тудугнуң өске-даа мергежилдеринге өөренип алганнар. Бүдүрүлге практиказы-биле холбаштыр тудугнуң чамдык айтырыгларынга өөреникчилер теоретиктиг лекцияларны база дыңнааннар. 28 маляр кыстар тудугнуң ол тускай мергежилинге өөренип апканнар. Ынчаарга тоску классчылар бызанныарының, даараныының практиктиг мергежилдеринге өөренип, ыяштың технологиязын билип ап, хол херекселдериниң, станоктарның дузазы-биле ажылдаарының күш-ажылчы чанчылдарынга өөренгеннер. Даараныының практиказының үезинде өөреникчи кыстар школа-интернаттың чагыын өзүгаар 100 чүвүрлерни, платьелерни, 76 кезек школачының форма хептерин база өске-даа нуулерни даарааннар. Даараныгланың үшкү разрядын алды, ийиги разрядын 16, бирги разрядын 8 өөреникчи уруглар дужаап алганнар. Ол ышкаш сапык кылыкчылары, бызанчылар, дептерлекчилер база ажыктыг ажылдарны кылганнар.

К. ХАНХАЛАЕВ,
Кызылдың № 2 ортумак школазының башкызы.

Школаларның санитар бөлүктериниң көрүлдези

Областың Кызыл Крест Ниитилелиниң болгаш областың улус өөредилге киллизиниң организастаазы-биле Таңды районнуң Дүргенге школачыларның санитар бөлүктериниң область көрүлдези болуп эрткен. Анаа областың школаларындан эң эки ажылдыг 13 санитар бөлүктери киришкен. Көрүлденің киржикчилери чамдык таварылгларда кижилерге медицинаның баштайгы дузаламчызын чедиреринің талазы-биле салган айтырыгларны эки харылаанар. Айтырыгларны харылаар талазы-биле Кызылдың № 2,7 база Каа-Хем районнуң Кек-Хаак школаларында санитар бөлүктериниң киржикчилери эки түннелдиг болган. Ынчангаш бирги черни Кызылдың № 2 школазының санитар бөлүү, ийиги черни Кок-Хаак школазында санитар бөлүү алган. Бирги черни алган санитар бөлүүнүң киржикчилери Москваже экскурсияга баар путевкаларны алгылаан.

Школаларның хөй кезии бо көрүлдеге эки белеткенген. Ынчалза-даа, Эрзин, Өвүр, Бай-Тайга, Тожу районнарның школаларында санитар бөлүктери көрүлдеге шуут киришпээн.

Б. КИРЮШКИН.

ХҮНДҮЛЕЛ САМБЫРАЗЫ

1960 чылдың бирги чартыында социалистиг хүлээлгелериниң талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип алган көдээ ажылагыйның мооң адаанда мурнакчыларын СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш облкүүскомнуң доктаалын өзүгаар областың Хүндүлел самбыразына киирери болза:

ТАҢДЫ РАЙОН

О. Нориаа —«Совет Россия» колхозтуң быыза ажаакчызы.
М. Токулдай — «Тиилелге» совхозтуң хаван ажаакчызы.
А. Белоусова —«Межегей» совхозтуң саанчызы.
О. Дана — «Элегес» совхозтуң хойжузу.
М. Михайлова —«Межегей» совхозтуң тракторизи.
Г. Гуляев —«Революцияның чалбыыжы» колхозтуң кукурузачызы.
П. Николаев —«Межегей» совхозтуң кукурузачызы.
М. Сат —«Кызыл партизан» совхозтуң бульдозеризи.

БАЙ-ТАЙГА РАЙОН

И. Доржу —«Найырал» колхозтуң хойжузу.
Х. Дозураш —«Найырал» колхозтуң хойжузу.
Х. Долзат-оол —«Мурнакчы» колхозтуң хойжузу.
С. Наадыкпай —«Мурнакчы» колхозтуң хойжузу.
К. Комбу —«Кара-Хөл» колхозтуң хойжузу.
Х. Чымба —«Кара-Хөл» колхозтуң хойжузу.
К. Казылмаа —«Мурнакчы» колхозтуң саанчызы.
И. Анай —Сталин аттыг колхозтуң саанчызы.
С. Белек —Сталин аттыг колхозтуң хаван ажаакчызы.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

К. Комбу —«Барлык» совхозтуң хойжузу.
К. Матпадак —«Большевик» колхозтуң саанчызы.
С. Бюрюнмаа —«ВЛКСМ 30 чылы» колхозтуң саанчызы.
К. Хажыт —«Барлык» совхозтуң саанчызы.
О. Кызыл-оол —«Кызыл тараачын» колхозтуң хову ажылдакчызы.
К. Серээ —«Кызыл тараачын» колхозтуң тракторизи.
О. Чамбал —«Барлык» совхозтуң тракторизи.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОН

Т. Маңпал —«Куш-ажылдың хостуу» колхозтуң саанчызы.
М. Балдан —«Куш-ажылдың хостуу» колхозтуң саанчызы.
И. Афанасьева —«Куш-ажылдың хостуу» колхозтуң хаван ажаакчызы.
О. Кара-кыс —«Чодураа» колхозтуң хаван ажаакчызы.
А. Суванчык —«Х Улуг хурал» колхозтуң хойжузу.
О. Кызыл-оол —Жданов аттыг колхозтуң хойжузу.
К. Девелдей —«УТКА 25 чылы» совхозтуң хойжузу.

ТЕС-ХЕМ РАЙОН

Д. Намдол —Ленин аттыг колхозтуң хойжузу.
И. Чамзын-оол —«Чодураа» колхозтуң хойжузу.
С. Хемейлээр —«Ак-Эрик» колхозтуң хойжузу.
О. Чамзын-оол —«Чодураа» колхозтуң хойжузу.
Д. Чозар —«Ак-Эрик» колхозтуң хойжузу.
Я. Ойдуп —«Ак-Эрик» колхозтуң саанчызы.
Ш. Намзырай — Ленин аттыг колхозтуң хойжузу.

ТОЖУ РАЙОН

Б. Кувааска —«Совет Тыва» колхозтуң саанчызы.
Б. Чечен —«Май 1» колхозтуң саанчызы.
К. Боянчык —«Совет Тыва» колхозтуң саанчызы.
Д. Чанчывай —«Май 1» колхозтуң хойжузу.

СИГЕН КЕЗИЛДЕЗИ

Бо чылын уут-сигеннин үнүжү хиреліг болуп турары-биле эзимнерден сиген кезери, будук-бүрүлерни мал чеминге белеткээри чугула деп көргеш, Чаа-Хөл районнуң Ленин аттыг колхозунуң баштаар чери бо чылын тайга эдектериниң хадың чиирбейин, анай-хаакты болгаш өскедаа үнүштерниң бүрүлерин белеткээрин организастаан. Ооң соонда Балдырган, Кара-Суг, Бөштүг-Чүрек сыныларының эзим оймактарындан сиген кезери-биле 35 кижи составтыг ийи звенону чоруткан.

Олар ажык черлериниң сигенин уут машиназы-биле кестирип, берт черлериниң сигенин хол кадыыры-биле чулгуй шаап турарлар. Баштайгы үндүрген агитлистокта ажыл нормазын 150—200 хуу күүседип турар Дукар, Аспан-оол, Дембирел, Хувискаал болгаш оон-даа өскелерни мактап бижээн.

Ооң-биле кады маңаа чамдык четпестерни демдеглезе чогуур. Бир уут машиназы ам-даа дериттинмээн, уут херекселдери белен эвес, кадыыр чидидер тускай шалыыш чок. Ону белеткеп бээр хүлээлгелиг бригадир эш Доржукайның хараган аразынга эзирик ушкан чытканы бо чугула өйде ооң сагыш амыр, харыысалга чок чоруун көргүскен.

М. СОЙЗАН-ООЛ.

Түннелдер мурнуку чылдан дээре болган

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң чартык чылда ажылагыйтүннелдери мурнуку чылдардан дээре көргүзүглүг болган. Ажылагыйның түннелдерин колхозчуларның ниити хуралынга чугаалажып көрген, четпестерни чайладырын демдеглээн болгаш ам моон соңгаар ап чорудар хемчеглериниң дугайында шиитпирни үндүрген.

Чеди чылдың ийиги чылының бирги чартыында көдээ ажыл-агый артели мыйыстыг бода малдың, чылгының, хаванның, куштуң баш санын өстүрүнүн планын ажыр күүсеткен. Мал чеми сигеннерден аңгыда тараа, ногаа, бахчи, картофель культураларының тарылга планы ажыр күүсеттинген. Кукурузаның планы 103 гектар, а тарыттынганы —117 гектар. Күрүнеге сүт садары болгаш тудуг ажылы чедиишкинниг чоруттунган.

Колхоз бүдүрүлгезинде идепкейлиг ажылдап, ажылынга өки түннелди чедип ап турар кижилериниң чижээ мындыг: бирги сүт-бараан фермазының саанчызы Хүреш 10 инектериниң бирээзинден 624 кг сүттү, эш Мээшке—инек бүрүзүнден 540 кг-ны саап алган. Хойжу Чамбаа 418 төрээн хоюндан 441 хураганны, Күдерек—328 хойнуң 343 хураганын, чылгычылар Намчал-оол, Дагба олар төрээн белерниң күлуннарын чаңгыс-даа хорамча чокка, хаван ажаакчызы Монгуш-оол 10 хавандан 140 хаван оглун чидиригге таварыштырбайын өстүрүп турар. Колхоз бүдүрүлгезинде өки ажылдап турарлар оон-даа хөй.

* * *

Баштаар чер, партия организациязы ол хурал-биле чергелештир колхозчуларның культурлуг дыштанылгазын эрттирип, массалыг хемчеглерни ап чоруткан. Чаа-Хөл, Сүт-Хөл, Чөөн-Хемчик районнарының чоок-кавы колхозтарындан алчы өзү-биле келген 64 мөгелериниң хүрежи болган. Анаа Сүт-Хөл районнуң «Бора-Тайга» колхозунуң колхозчузу, хүреш талазы-биле областың чемпиону чораан мөге Семис-оол шүүлген, Чөөн-Хемчиктиң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң мөгези Даңзы-Белек үжүүрлешкен.

Үстүнде адаттынган районнарның чоок-кавы колхозтарындан келген база Ленин аттыг колхозтуу-биле кады 30 ажыг аттарның чарыжы база болган. Анаа Ленин аттыг артельдің аъды эрткен, ийиги, үшкү черни база бо колхозтуң аттары эллээн. Хол бөмбүүнүң үш командаларының маргылдаазынга Ленин аттыг колхозтуң командазы тиилээн. Шыдыраа маргылдаазынга Ийме көдээ Советтиң секретары Дамба бирги черни, Ийме чеди чыл школазының башкызы Шыдыраа ийиги черни эллээн. Маргылдааларның тиилекчилеринге колхоз баштаар чери акша шанналдарын тывыскан.

Ооң сөөлүнде областың хөгжүмшин театрының эш Мунзукка удурткан артистери «Хайыран-бот» деп шиини көргүскен. Колхозчулар ону кончуг сонуургаан, артистер бо колхозка база катап чедип келгеш, кончуг солун шии, концерти көргүзерин күзеп турганнар.

М. ЧИМБИИ.

Олар ажылдавышаан, өөренип турганнар

Кызылдың башкы училищезинге заочный өөредилгелиг башкылар чоокта чаа күрүне шылгалдазын дужаагаш, эге класстарга башкылаарының дипломнарын алганнар. Бо эрткен өөредилге чылында башкы училищезиниң заочный салбырын 101 башкылар доозуп үнген.

Оларның аразында Бай-Тайга районнуң Бай-Тал школазының башкызы А. Давыткина эге класстарга 20 чыл иштинде ажылдааш, заочно өөредилге-биле күрүне шылгалдазын өки дужаагаш, дипломну алган. Ол ышкаш Эрзин районнуң Нарын школазының башкызы А. Дамба, Таңды районнуң Кочетово школазының башкызы О. Манзан-оол, Улуг-Хем райондан башкы О. Серен, Сүт-Хөл районнуң Сүт-Хөл школазының башкызы Кара-кыс болгаш өскелер-даа эге класстарга эллээн ур ажылдавышаан, башкы училищезин шупту эртемнерге өки демдектерлиг дужаганнар.

О. СИИРИН-ООЛ.

СЭКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУНГА АЛДАР БОЛДУРГАН ЧАА ЦЕХ

Челябинскиниң хоолай-прокат заводунда чаа цех.

Челябинскиниң № 42 тудуг трезинин коллективи СЭКП ТК-ның чаа доозулган Пленумунга уткуштур улуг тиилелгени чедип алган. Ол болза Челябинскиниң хоолай-прокат заводунга хоолайларны каннап кылырының чаа улуг цегин тударын доосканы. Ол цехти тударынга индустриалдыг аргаларны калбаа-биле ажыглап турган.

«Уралстальконструкцияның» Петр Иосифович Кудин баштаан эптекчилер бригадазы тудугга эң тергиин ажылдааннар.

Чурукта: бригадир Петр Иосифович Кудин болгаш кран башкарыкчызы Владимир Николаевич Шляпкин.

Фото **С. Георгиевтии.**
СЭТА-ның фотохониказы.

Көскү агитацияның дээштиг болуру дээш

Рязань областың партия организациязының көдээге масса-политиктиг ажылында база бир кол чүүл—чонга чедингир, көрүштүг болгаш дээштиг кылдыр тургустунган көскү агитация болур. Эрзин районнуң партия организациязы рязаньчыларның дуржулгазын өөренип, ажыглаан, эрткен чылда көдээге полит-массалыг ажылдарны калбартыр талазы-биле алаан хемчеглерни алган. Оларның иштинде көскү агитация талазы-биле чамдык ажылдар база кылдынган.

Колхозтар төптеринде, район төвүнүң кол-кол кудумчуларында болгаш албан, организация черлериниң чанында чеди чылдың ийиги чылында районнуң болгаш колхозтарның экономиказының кол адыры — малдың баш санын өстүрер, ооң продуктулуун бедидер талазы-биле алган хүлээлгелернин тодаргай сан-чурагайларын бижип көргүскүлээн болгаш ону күүседиринче кыйгырган лозунгларны аскылаан.

Бо чаа чүүлде эң чугула чүве чүл дизе көскү агитация ам тус-тус колхозтарның болгаш районнуң күш-ажылчы амыдыралынче улам чоокшулаары болур. Чижээ, «Коммунизмче орук» колхозтуң малчыннары колхоз төвүнге келген дораанна, 1960 чылда колхоз 3820 центнер эштти, 1220 центнер сүттү, 320 центнер дүктү бүдүрер хүлээлгелиг дээрзин көскү агитацияның дузазы-биле белени-биле билип алырлар. Бир эвес ол саанчы болза: «Колхозумнуң бо чылын бүдүрер 1220 центнер сүдүнге мээн үлүүм ынча центнер эвеспе. Бо саннар тус-тус саанчылар бистериниң алган хүлээлгевистиң күүселдезинден хандыртынар, а колхозтуундан—ниити радиогырытлар хөйнүң мурнунга көстүп турган.

Ындыг-даа болза районда көскү агитацияның хөрээде улуг четпестер бар. Чамдык партия организациялары көскү агитацияны өзү барымдаалап, эрецгей кылып турар практикадан амдаа чайлавааннар. Кол-ла четпес чүүл болза район төвүнден эгелээш колхозтарга чедир кылдынган көскү агитацияның чонга чедингир, дээштиг эвези болур. Лозун-кыйгырыгларны, көргүзүг болгаш хүндүлел самбыраларын, плакадаларны бижээни чевен, ынчангаш кижилериниң кичээнгейин хаара тудуп шыдаавас. Хүндүлел самбыраларындан ында шалыпчылар чогум кандыг көргүзүглүг болганы безин билдинмес. Чижээ, «Коммунизмче орук» колхозта хүндүлел самбырага бирги чартык чылдың түннелинге уткуштур колхоз бүдүрүлгезинин 20 ажыг шалыпчыларын киирген. Оларның иштинде хойжулар база бар. Олар бо чазын хой бүрүзүнден чеже кг дүктү, азы чүс баш төрүүр хойга онаштыр чеже чаш төлдү камгалап алганы билдинмес. Ол көргүзүглерни тодаргай айтыр ужурлуг көргүзүг самбыразын ынчан үндүрбээн. Ынчангаш бирги чартык чылда колхозтуң социалистиг хүлээлгелериниң күүсеттингениниң талазы-биле көскү агитация чок. Ол ышкаш тус-тус колхозтарның социалистиг чарыжының түннелин айлап, кварталдап көргүскен көргүзүг самбыразы район төвүнде ийиги чартык чылдың эгезинге чедир тургустунмаан. Чонга үзенчиг чүве— чарлаттынган хүлээлгелерни тус-тус колхозтар канчаар күүседип турарыл, кым мурнап, азы кым хожудап турарыл дээрзин көскү агитация бо негелдени хандырып турар болгаш уран-шевер хевирлеттинген, идея-политика талазы-биле бедик утка-шынарлыг, чидиг, билдингир дылдыг болур болза ооң дээштии ол-дур. Районнуң кайы-даа колхозтарының сүт-бараан фермаларында, тудуг болгаш хову бригадаларында көскү агитацияның бар хевирлери ам-даа эрецгей, чевен тургустунган. Хана солуннар, агитхуудустар болгаш «крокодилдер» доктаамал үнмейн, солуннар витриналарын четче ажыглавайн турар.

Көскү агитацияның бүгү хевирлери социалистиг чарышка алдынган хүлээлгелериниң болгаш лозун-кыйгырыгларның херек кырынга боттанышкынын чедип алырынга партия организацияларының холунда чугула чепсек болур. Ынчангаш партия организациялары чон ортузунга масса-политиктиг ажылдыш чугула кезии—көскү агитацияның көрүштүг, чедингир болгаш дээштиг болурун чедип алыр херек. Мал СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизи база партия эге организацияларының секретарылары тодаргай удуртулганы хандырза чогуур.

О. МАНДАРЫЙ,
«Шыннын» корреспондентизи.

1960 чылдың бирги чартыында Тыва автономнуг областың улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планын күүсеткениниң түннелдериниң дугайында

области Статистика эргелелиниң дыннадыы

Тыва автономнуг областың ажылчы чоннары, СЭКП-ниң XXI съездизиниң болгаш партияның ТК-ның удаа-дараа болгулаан Пленумнарының төөгүлүг шиитпирлерин боттандырбышаан, чеди чылдың ийиги чылы — 1960 чылдың планын хуусаа бетинде күүседир болгаш СЭКП ТК-ның июль Пленумунга төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбарткаш, улус ажыл-агыйының бүгү адырларының чаа көдүрлүүшкүнүн чедип алганнар.

Бирги чартык чылда областың үлетпүрүнүн, көдээ ажыл-агыйының хөгжүлдезин, капитал тудугнуң өзүлдезин болгаш садыгның калбарышкының дараазында саннар көргүзүп турар:

I.

Областың бүгү үлетпүрү 1960 чылдың бирги чартыында күрүне планын 108 хуу күүсеткен. Ниити продукцияның талазы-биле үлетпүр бүдүрүлгениң хемчээли 1959 чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге 1960 чылдың бирги чартыында 24 хуу немей өскен.

Чер-чер Советтериниң үлетпүр бүдүрүлгелери бирги чартык чылда ниити продукцияны бүдүрериниң планын 107 хуу күүсеткен, а эрткен чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге, ниити продукцияны бүдүрери 19 хуу немей өскен.

Чер-чер Советтериниң үлетпүр бүдүрүлгелериниң база республиканың болгаш эвилел-республиканың министерстволарынга болгаш ведомстволарынга чагыткан бүдүрүлгелериниң бүдүрүлге планнарының күүселдезин болгаш ниити продукцияның өзүлдезин дараазында сан-медээлер тодаргайлап турар:

	планны күүсеткен хуузу	1959 чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге хуу-биле
Чурт үлетпүрүнүн эргелели	109	115
Ооң иштинде:		
Элегестиг шахта эргелели	115	119
Сизимниң ыяш ажыл-агыйы	88	92
Сыстыг-Хемниң ыяш ажыл-агыйы	169	185
Ыяш заводу	105	110
Эт-херексел фабриказы	96	111
Дааранылга комбинады	102	133
Тууйбу заводу	115	118
Алгы заводу	100	106
Кызыл хоорайның үлетпүр комбинаттар	112	125
Райүлетпүр комбинаттар	112	116
Эът-сүт болгаш аъш-чем үлетпүрүнүн эргелели	113	123
Ооң иштинде:		
Колбаса фабриказы	118	131
Хоорайның сүт заводу	90	114
Хлеб заводу	109	94
«Тыва-тудуг» трезиниң дузалал бүдүрүлгелер конторазы	42	200
Республиканың болгаш эвилел-республиканың министерстволарынга болгаш ведомстволарынга чагыткан бүдүрүлгелер	101	125
Ооң иштинде:		
Кызылдың дээрбези	106	105
Кызылдың типографиязы	101	110
Кызылдың электростанциязы	111	140

Ниити продукцияны бүдүрер талазы-биле планны ниитизи-биле ажыр күүсеткен болза-даа, Сизимниң ыяш ажыл-агыйы, эт-херексел фабриказы, хоорайның сүт заводу, «Тыва тудуг» трезиниң дузалал бүдүрүлгелер конторазы чартык чылдың планын күүсетпээннер.

Областың үлетпүр бүдүрүлгелери чартык чылда электроэнергияны ажылдап үндүрер, хөмүр даш тывыжының, тудуг ыяжын сөөртүрүнүн, дилиг материалдарын, даранылга кылыгларын бүдүрериниң, колбаса кылыгларын болгаш чалаң сүт продукциязын бүдүрериниң чартык чыл планын ажыр күүсеткен.

Бирги чартык чылда ниити продукцияны бүдүрериниң планын күүседип алган өлүн хөй үлетпүр бүдүрүлгелери продукцияның чугула хевирлериниң ассортиментизиниң талазы-биле оларга доктаадып берген планны күүсетпээннер. Чижээ, алгы заводу кидис болгаш хөм идик бүдүрер, колбаса фабриказы эът бүдүрер, хоорайның сүт заводу мал саржаан бүдүрер, хлеб заводу кондитер кылыгларны бүдүрер талазы-биле планнарны күүседип шыдаваннар.

Үлетпүр продукциязының кол-кол хевирлерин бүдүргенин дараазында сан-медээлер көргүзүп турар:

	1960 чылдың бирги чартында бүдүргени	планны күүсеткен хуузу	1959 чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге хуу-биле
Электроэнергия — мун киловатт-шак	5984	111	147
Хөмүр даш—мун тонна	62	115	122
Тудуг туйбузу — мун кезек	3308	78	143
Тудуг чугайы — тонна	2852	96	121
Тудуг ыяжын сөөртүнү—мун кубометр	75	112	103
Дилиг материалдары — мун кубометр	44	105	123
Эт-херексел—мун рубль	2014	104	116
Хөм идик — мун эш	15	95	99,5
Кидис идик — мун эш	24	99,7	117
Дааранылга кылыглары — мун рубль	2168	121	135
Хлеб болгаш хлеб-булка кылыглары — тонна	6747	101	111
Кондитер кылыглары — тонна	186	85	99
Эзиртпес сускун — мун декалитр	67	84	105
Бирги чергениң субпродуктулары-биле кады эът — тонна	420	75	200
Колбаса кылыглары — тонна	233	137	143
Чалаң сүт продукциязы — тонна	2390	133	152
Мал саржаа — тонна	84	80	98
Далган — тонна	4195	86	138

1960 чылдың бирги чартыында чер-чер Советтериниң үлетпүрүнде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планы 103 хуу күүсеттинген болгаш эрткен чылдың чогуур үези-биле деңнээрге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 7 хуу немей өскен.

Бирги чартык чылда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын чурт үлетпүрүнүн эргелели 104 хуу, эът-сүт болгаш аъш-чем үлетпүрүнүн эргелели 108 хуу күүсеткен.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү ниитизи-биле өскен болза-даа, чамдык үлетпүр бүдүрүлгелер күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын күүсетпээннер. Ындыг бүдүрүлгелерге: Сизимниң ыяш ажыл-агыйы, эт-херексел фабриказы, алгы заводу, хоорайның сүт заводу, «Тыва-тудуг» трезиниң дузалал бүдүрүлгелер конторазы хамаржыр.

II.

Колхоз тургузуун улам ынай хөгжүдер болгаш быжыглаар база көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле партияның болгаш чазактың айыткан хемчегларын амыдыралга боттандырбышаан, областың колхозчулары болгаш совхозтар ажылдакчылары 1960 чылдың бирги чартында көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезинге чамдык чедишкиннерни чедип алганнар.

1960 чылда ажыл-агыйларның бүгү категорияларының тарылга шөлдери баштайгы медээлер-биле алырга, 279,5 мун га болуп турар болгаш 1959 чылдыы-биле деңнээрге, 26 хуу немей өскен.

Колхозтарда болгаш совхозтарда тараа культураларының тарылга шөлдери 1959 чыл-биле деңнээрге 38,6 мун га, мал чеми культураларның — 18,8 мун га немей өзүлделиг болган.

Колхозтар болгаш совхозтар 1961 чылдың дүжүдүнге белеткел кылдыр чайын 75,6 мун га черни, азы бо чылдың дүжүдүнге белеткээнинден 1,7 мун га хөйну аңдарган.

1960 чылдың бирги чартыында колхозтарның болгаш совхозтарның машиналары-биле аңдарган черже шилчидерге 446,3 мун га азы 1959 чылдың бирги чартыындан 51,2 мун га хөй черни ажыдап кылган.

1959 чылдың июль 1-де турганы-биле деңнээрге, 1960 чылдың июль 1-де колхозтарда болгаш совхозтарда мыйыстыг бода малдың баш саны 13 хуу, саар инектериниң — 13 хуу, хаваннарның — 27 хуу, куштарның — 4,8 катап көвүдээн.

1960 чылдың январь 1-ден июль 1-ге чедир колхозтарга болгаш совхозтарга бүгү чүзүн малдың болгаш куштун өлүн бүдүрери дириг дензизи-биле алырга 536 тоннага азы эрткен чылдың чогуур үези-биле деңнээрге 12 хуу көвүдээн. Ол-ла үеде областың колхозтарында болгаш совхозтарында сүттү бүдүрери 7 хуу немей өскен. Сүттү бүдүрер талазы-биле эң дээре чедишкиннерни Өвүр районнуң колхозтары чедип ап, сүттүң ниити саалдазын 23 хуу, Каа-Хем районнуң — 20 хуу көвүдеткен. Эрткен чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге «Кызыл партизан» совхоз сүттүң ниити саалдазын 93 хуу, «Өөк» совхоз — 45 хуу көвүдеткен.

1960 чылдың бирги чартыында колхозтарда болгаш совхозтарда дүктү эрткен чылдың бирги чартыындан 4 хуу хөйну кыргып алган.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң өскен чоруу күрүнеге ол продуктуларны садып алырын көвүдедир арганы берген. Область эът садып алырының чартык чыл планын 154 хуу, сүттүүн — 115 хуу, дүктүүн — 124 хуу күүсеткен.

III.

1960 чылдың бирги чартыында күрүне планы-биле көрдүнген капитал салыышкыннарны 1959 чылдың бирги чартыындан 20 хуу хөйну ажыглаан, а тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли 19 хуу көвүдээн.

Оон ангыда төпчүтээн хөренгилериниң күселиби-биле күрүне планындан дашкаар дыка хөй капитал салыышкыннарын болгаш тудуг-монтаж ажылдарын күүсеткен. Колхозтарда боттандырган капитал салыышкыннарының хемчээли өлүн өскен.

Чер-чер Советтериниң, өске-даа ведомстволарның бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының, Красноярскиниң улус ажыл-агый чөвүлелиниң бүдүрүлгелериниң күүсеткен капитал салыышкыннарының болгаш тудуг-монтаж ажылдарының өскенин дараазында саннар көргүзүп турар:

	1959 чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге хуу-биле	
	капитал салыышкыннар	тудуг-монтаж ажылдары
Чер-чер Советтери	97	103
Өске ведомстволарның бүдүрүлгелери болгаш организациялары	138	140
Красноярскиниң улус ажыл-агый чөвүлелиниң область девискээринде турар бүдүрүлгелери	135	122

Капитал салыышкыннарның болгаш тудуг-монтаж ажылдарының чартык чыл планын эът-сүт болгаш аъш-чем үлетпүрүнүн эргелели, «Тыва тудуг» трези (бодунуң тудуунуң талазы-биле), облоно, областың кадык камгалал килдизи, областың коммунал ажыл-агый килдизи, культура эргелели күүсетпээн.

Күрүне планы-биле көрдүнген чурталга бажыңнарының тудуунга капитал салыышкыннарны 1959 чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге 1960 чылдың бирги чартыында 56 хуу хөйну шиңгээткен. 9 мун дөрбелчин метр ажыг чурталга шөлүн ажыглалга киирген. 1960 чылдың бирги чарыында чурталга шөлүн 1959 чылдың бирги чартыындан 4137 дөрбелчин метр хөйну ажыглалга киирген.

Түс-түс тудуг организацияларының чагыглыг ажылдарны күүсеткенин дараазында саннар көргүзүп турар:

	планны күүсеткен хуузу	1959 чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге хуу-биле
«Тыва даг-дугу» тудуушкуну	56	121
«Тыва тудуг» трези	91	113
Орук-тудуг эргелели	87	147
Меловодтудуг	112	182
Сельэлектро	109	128
Облкоммунал ажыл-агый килдизиниң тудуг-монтаж эргелели	102	179

IV.

1960 чылдың бирги чартыында автомобиль транспорту-биле чүк сөөртүлгези болгаш ниити ажыглалдың автобустары-биле пассажирлер дажылгазы дыка көвүдээн.

1959 чылдың чогуур үези-биле деңнээрге чүк эргилдези болгаш чүк сөөртүлгези 28 хуу, пассажирлер сөөртүлгези 31 хуу өскен.

Областың автомобиль трезиниң транспорту 1960 чылдың бирги чартыында чүк эргилдезиниң талазы-биле планын 115 хуу, чүк сөөртүлгезиниң — 120 хуу, пассажирлер сөөртүлгезиниин — 115 хуу күүсеткен.

V.

Совет садыгның улам ынайгы хөгжүлдезиниң болгаш чоннуң садып алыр аргалыының өскениниң түннелинде 1960 чылдың бирги чартында үүрмектеп садар бараан саарылгазының планы 101 хуу күүсеттинген.

1960 чылдың январь — июнь айларының дургузында чонга эрткен чылдың ол-ла үезинден 26 миллион рубль хөй түнүг бараанларны саткан.

1960 чылдың алды айларының дургузында күрүне болгаш кооператив садыының үүрмектеп садар бараан саарылгазының ниити хемчээли 272 миллион рубль болган ийикпе, азы эрткен чылдыы-биле деңнээрге 11 хуу көвүдээн.

1960 чылдың бирги чартында күрүне болгаш кооператив садыының үүрмектеп садар бараан саарылгазының доктааттынган планын кол-кол садыг организацияларының күүсеткени болза:

	Планны күүсеткен хуузу	1959 чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге хуу-биле
Облпотребсоюз	100	110
Аъш-чем хандырылгазы	111	127
Даг экспедициязының ажылчын хандырылга килдизи	105	105
Союзпечать	100	100
Аптека эргелели	107	105

Бараан саарылгазы өлүн өскен болза-даа чамдык бараанар талазы-биле чоннуң хереглелин четпес хандырып келген. Чалаң сүт продукциязын, тудуг материалдарын, электри херекселдерин, культура-амыдыралдың бараанарын садыгларынга үзүктелиишкинни болдуруп турган. Садыг четкизинде шынар чок бараанларны сада бөөр таварылгалар тургулаан. Үлетпүр бүдүрүлгелерге продукцияның чаа хевирлерин бүдүрер болгаш шынарын эжижидер талазы-биле негелдени садыг организациялары бедидери эргежок чугула.

VI.

1960 чылдың бирги чартыында хөмүр даш үлетпүрүнүн бүдүрүлгелеринге, септелге-техниктиг заводка, хлеб заводунга, харылзаның бүгү бүдүрүлгелеринге, албан черлеринге болгаш организацияларынга, аэропортка кызырган ажыл хүнүнче шилчилгени доосхан, а ол ышкаш автотрестиң автоажыл-агыйларының хөй нуруузу болгаш аъш-чем хандырылгазының хлеб быжырар чери кызырган ажыл хүнүнче шилчээн.

«Тыва тудуг» трези, коммунал ажыл-агыйның тудуг конторалары, хоорайның сүт заводу, колбаса фабриказы кызырган ажыл хүнүнче июль 1-де шилчээннер.

Тыва автономнуг областың Статистика эргелели.

Хүндүткелди чедип алган

Чаа-Хөл районнуң Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң уруглар яслизинде колхозчу иелериниң 40 ажыг уруглары туруп турар. Яслиниң эргелекчизи Ч. Чыртаан бичии чаштарны культурлуг аажы-чаңга кижизидип, оларны сагыш чованғыр карактап турар.

Яслиде ойнаар, дыштаныр, улуур, чемненир өрээлдер бар. Яслиниң иштин арыг-силиг тургузуп, колхозчу иелериниң уругларының аъш-чемин эки белеткээр талазы-биле Ч. Чыртаан кызымаккай ажылдап, чоннуң хүндүткелин чедип алган. Ол, уруглары кижизитпишаан, аъш-чемни амданныг кылыр талазы-биле эки поварга база санадып турар.

Колхозчу иелер бичии уругларын яслиге тургузуп кааш, колхоз бүдүрүлгезинде сагыш амыр ажылдаар арганы алган.

Ч. САЙБУУ.

Оларның дузазы

Каа-Хем райпозу шефке алган «Ленинчи оруж» колхозунуң ажыл-агыйынга шагның кандыг-даа үезинде дузалажып келген.

Райпонуң коллективи «Урал» деп радиолду колхозка база белекке берген. Ылаңгыя часкы, күскү хову ажылынга, сиген кезилдезинге болгаш тудуг-сууржулга ажылынга улуг дузаны чедирип, коллективтиг шефтээшкинни чорудуп турар.

Коллективтиң бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүн киржикчилери чоокта чаа колхозчуларга концерттиг аалдап чораан. Ниитиниң база түстүс кижилериниң ырлары, шоодуглуг шүлүктер болгаш өске-даа янзы-бүрү каттырынчыг көргүзүглерни колхозчулар сонуургаан.

М. ШЫДЫРАА.

БИСТИҢ ОБЛАСТЫҢ БОЙДУС ЧУРУМАЛДАРЫ

Алаш-Хем. Фотоэтюд С. Феоктистовтуу.

Районда бирги черде

Бай-Тайга районнуң Шүй көдээ Совет чартык чылда социалистиг чарышка районнуң иштинге бирги черни алган. Көдээ Советтиң сессиязын 3 удаа, күүском хуралын 12 удаа кылып, аңда 27 айтырыгларны чугаалашкан. Чоннуң ниити хуралын 7, колхоз бүдүрүлгелериниң хуралын 9 удаа кылган. 20 депутаттар боттарының округтарынга отчеттарын доктаамал кылып, 5 доктаамал комиссиялар сессияларга боттарының эдеринчи илеткелдерин кылып турар.

«Мурнакчы» колхоз часкы тарылганы чогуур өй-шаанда бедик агротехниктиг чурум ёзугаар тарып, ниити тарылга планын 107 хуу күүседип, оон иштинде тараа культуразын 1311 га черге тарып, 7—8 ажыл хүнүнде 113 хууга күүсеткен.

Эът бүдүрерин 178 хуу, сүт бүдүрерин 83 хуу күүсеткен. Күрүнеге эът садар планын 164,6 хуу, сүттүүн— 107,6 хуу, дүктү—121,6 хуу күүсеткен.

Чурталганың 13 бажыңнарын тудуп, 9-зун ажыглалга киирген. 20 бажыңны крышалап, 23 бажыңны кладовкалап доосхан. 50 тонна чугайны, 80 мун туйбуну белеткеп ап, 15 кудуктарны ажыглалга киирген болгаш 2100 хире янзы-бүрү ыяштарны тарып олурткулаан.

Кижи эмнелгезиниң, клубтуң одаар ыяжын бүрүн белеткеп, школа болгаш албан черлериниң кыжын оттулар үүлүн эки белеткеп турар. Тараның бирги суггарылгазын доозуп, ийиги суггарылгаже киришкен. Колхозта мурнакчыларның саны көвүдээн. Наадыкпай 260 хоюндан 263 хураганны бүрүн камгалап ап, Долзат-оол бир иттен-не 2 кг 880 гр дүктү, Дамбаштай хой бүрүзүнден 2,2 кг дүктү, Каң-оол 3 кг дүктү кыргып алган. Саанчы Кавылмаа бир инектен-не 563 литр сүттү саап алган.

Колхоз мал өстүрер күрүне планын чартык чылда 96,3 хуу күүсеткен. Мал төлүн 100 башка онаштыр чугле 50—60 башты камгалап ап турары четпес.

Ынчангаш мал бажы өстүрер планны күүседир дээш, бар-ла аргаларны болгаш курлавырларны ажыглаары чугула.

Х. БИЧЕ-ООЛ.

Бот-тывынгыр композиторларның чаа ырлары

Чоокта чаа бот-тывынгыр аныяк композиторларның чаа чогаатканы ырларын Улустуң чогаадылга бажыңының комиссиязы хүлээп алган.

Хүлээп алдынган чаа ырларның аразында бот-тывынгыр композиторлар: А. Анай-ооллуң «Дидим базаал», «Частың үнү», «Салгакчыга», Чүлдүм-Сүрүннүң Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры У. Канданга тураскаатканы «Маадырывыс» база ол ышкаш «Моол-совет найыралга» деп ырлары болгаш С. Базыр-ооллуң «Хөлге кежээ», «Арыкчыгаш» деп ырлары киргилээн. Чаа бижип эгелеп чоруур эштер: Санчыт-Дагба биле Салчак Тойлу оларның чогаатканы ырларын комиссия база-ла бедик шынарлыг деп санаан.

Бот-тывынгыр композиторларның чогаатканы чаа ырларын комиссия хүлээп алган болгаш чоокку үеде ук ырларны Улустуң чогаадылга бажыңы областың районнарынче, Культура бажыңнарынче база клубтарже тарадып үндүрер.

Н. ӨЛЗЕЙ-ООЛ.

Серийн чайлагларда

Чаа-Хөл районнуң «Найырал» колхозунуң бода-даа, шээр-даа малдары Куйлуг-Хемниң, Ортаа-Хемниң, Алдыы, Үстүү Бидилигларниң серийн чайлагларында баргылаан. Ол көктүг, шыктыг чайлагларда барган мал: хой, өшкү 6909 баш, бода мал 589 баш.

Чайлагларда барган малдың семирилгези хүн бүрү немежип турар. Одарладып семиртип турар малдардан ангыда, инек кадарлыгы Допак-оол 40 ажыг инектерге 80 хире бызааны чагыштырып доруктуруп турар.

Малчыннар ам удавас Калбак-Аян, Көк-Шүнмек, Чыланныг-Аян болгаш өске-даа чайлагларже одар солуп көжерлер.

Малчыннарның ырак одарларда чурттап турарын барымдаалаашы, Чаа-Хөл райпозу оларның төп ортузу болур Ортаа-Хемниң Улуг-Чайлагда садыгжызы чок садыгны тургускан. Ында чугула хереглелдиң бараанларын чедирген.

Моон-биле кады малчыннарның чамдык негелделерин колхоз баштаар чериниң хандырбайн турарын демдеглезе чогуур. Чижээ малчыннарның хөй нуруузунда дүс үзүлген. Солуннарны өй-шаанда чедирбейн, мөөнпеп чыттырган, чедирип турар. Бырак черлерде малчыннарның ай санында авансыга алыр акшазын чедирип бербейн турарындан олар колхоз төвүнче кээп, базар-хаарде ийи-үш хонук эрттирер ужурга таваржып турарлар. Өлүн хөй малчыннар апрель айда алыр авансызын амга чедир албаан.

Колхозта партия комитеди малчынларга танылыга ажылын чорудар агитаторларны тургуспан. Малчыннарның негелделерин дарый хандырары, оларның ортузунга агитас-массалыг ажылды организастаары чугула.

Т. ШЫЫРАП.

Чартык чылдың түннелин чугаалашкан

Тыва областың чурт үлетпүрүнүн активиниң чөвүлел хуралы болуп эрткен. Аңда партия, совет, хөй-ниити организацияларының чамдык удуртур ажылдакчылары база олурушкан. Чөвүлел хурал областың чурт үлетпүрүнүн бүдүрүлгелериниң бо чылдың бирги чартыында ажылының түннелдерин болгаш өөлчеглиг сорулгаларны чугаалашкан.

Ол дугайында областың чурт үлетпүр эргелелиниң кол инженери өш Петеневтүн кылган илеткелин чугаалажырында чөвүлел хуралдың киржикчилери идепкейлиг киришкен болгаш 13 кижи санал берип чүве чугаалаан.

Областың чурт үлетпүрүнүн бүдүрүлгелери чартык чылда планын ниити продукция талазы-биле 108,5 хуу, бараанныг продукция талазы-биле 109,8 хуу күүсеткен азы пландан ажыр 2 млн. ажыг рубльдиг продукциязын Төрээн чуртка берген. Оон иштинден Сыстыг-Хемниң ыяш ажыл-агый чери, Кызылдың тууйбу заводу, Кызыл-Хавактың хөмүр даш шахтазы, Чадааананың, Шуурмактың, Кызыл хоорайның, Шагаан-Арыгның үлетпүр комбинаттары болгаш Кызылдың дааранылга комбинады эң дээре ажылдап, СЭКП ТК-ның июль Пленумун күш-ажылчы чедишкиннер-биле утказаның чөвүлел хурал демдеглээн.

Ынчалза-даа областың чурт үлетпүрүнүн 16 бүдүрүлге черлериниң иштинден Кызылдың эт-херексел фабриказы, алгы заводу, Тожунуң райүлетпүр комбинады бүдүрүлге планын күүсетпейн турарын онза четпес деп хурал санаан. Ылаңгыя Кызылдың алгы заводу апрель, май, июнь айларда улаштыр план күүсетпээн. Ассортимент талазы-биле көргүзүглер база-ла күүсеттинмейн турар. Кидис идик, алгы кылыгларының, тууйбу өртелгезиниң планнары ыракта чедир күүсеттинмээн.

Ниити чедишкиннерниң хөлегезинде чаштынып турар четпестерни узуткаарының айтырыгларынче бо чөвүлел хуралдың киржикчилери улуг кичээнгейни салган.

Бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның шынар чок болуп турарының дугайында чөптүг шүгүмчүлелдер болган. Тууйбута болгаш бажың иштиниң эт-херекселдеринге хереглел дыка өзүп турар. Ынчаарга ону бүдүрүп турарының саны ам-даа эвээш, шынары куду. Кызылдың эт-херекселдер фабриказы бодунуң бүдүрүп үндүрген кылыгларының шынары багай болганындан оларның өртээн чигедип саткан болгаш карылгалыг болган.

Ыяш ажыл-агый черлериниң материал-техниктиг баазазы ам-даа эжиживейн турар. Сыстыг-Хемниң ыяш ажыл-агый чери бүдүрүлгеге I—II сорттуң ыяжын киирер турган III — IV сорттуун киирип турган. Мындыг байдал ыяштан бүдүрген продукцияның шынарын кудуладып турганы чугаажок.

Кадрлар белеткелинде улуг четпестер бары илерээн. Чартык чылда облчуртүлетпүрүнүн шугумунга 637 кижини ажылга хүлээп алган, а 504 кижи ажылдан үндүрткен. Күш-ажылдың организастыында четпестер ам-даа узуткаттынмаан: олла үе иштинде ажылга өзалдаашкынның 733 чижектери көзүлген. Бүдүрүп үндүрген продукцияга чарыгдал улуг болуп тургулаан.

Ажылчыннарның күш-ажылынга таарымчалыг байдал, техниканың айыыл чок чоруун хандырары чамдык бүдүрүлге черлеринде амдаа эжиживээн. Бо дугайында СЭКП Кызыл хооркомунуң үлетпүр болгаш транспорт килдизиниң эргелекчизи эш Ильин алгы заводунуң, эт-херексел фабриказының, Кызылдың үлетпүр комбинадының удуртукчуларын шыңгыы шүгүмчүлээн.

Техниканың ажыглалын эжиждеринче, ону шын хуваап таарыштырарынче, коллективтиг кереэлериниң күүселдезин доктаамал контрольдаарынче болгаш организастаарынче, социалистиг чарышка бедиткен хүлээлгелериниң күүселдезин ыяавыла чедип алырынче, бүдүрүлгеге механизацияны калбартырынче, дериглериниң долу ажыглалын үргүлчү хынаарынче бо чөвүлел хурал үлетпүр ажылдакчыларының кичээнгейин шыңгыы угландырган.

Мурнакчы бүдүрүлгелер ноябрьның 7-ниң бетинде, чарыштын киржикчизи бүрүзү декабрьның 1-ниң бетинде планын күүседирин чедип алыр, ынчангаш областың чурт үлетпүрү чеди чалдың ийиги чылының онзалгаларын хуусаа бетинде күүседирин ыяавыла хандырар сорулганы бо чөвүлел хуралга чугаалажып алган.

Конгодан холуңар ырадыңар!

КОНГОДА БАЙДАЛ

ПАРИЖ. (СЭТА). Франс Пресс агентилелиниң корреспондентизинин Леопольдвильден дыннадып турары болза: Гананың, Гвинеяның, Малинин, Марокконуң болгаш Тунистиң төлөөлекчилериниңден тургустунган КНО-нуң шериглериниң баштайгы кезээ чоокку 48 шактың дургузунда Конго Республикага чедип келир деп КНО-нуң чиңгине секретарының ында турар оралакчызы Ральф Банч июль 14-те медеглээн.

КНО-нуң Палестинада хайгааракчылар штавының начальниги швед генерал Карл фон Хорн КНО-нуң шериглерин командалаар деп, Ральф Банч парлалга конференциязынга чугаалаан.

Келир неделяның өгезинде КНО-нуң дөрт батальон хире шериглера Конгога чедип келир деп Р. Банч демдеглээн.

Бельги шериглерни оон үндүреринiң чиге хүнүн КНО доктаадып шыдавас деп Банч чугаалаан. Ол шиитпирни бельги чазак-биле дугуржуп тургаш хүлээп алыр апаар.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Гананың шериглериниң бир отряды июль 15-те Леопольдвильде чеде берген деп Ассошиэйтед Пресс агентилелиниң корреспондентизи оон медээлээн. Олар хоорайның төвүнде туруп алган.

КНО-нуң ол бичии отрядының ында чеде берген чоруу чаа, элээн туруштуг байдалды тургускан деп корреспондент айыткан.

Ынчалза-даа бельги шериглер хоорайны болгаш эң ылангыя оон үнер черлерни, Браззавиль кежигни катай хаара контрольдавышаан.

КНО-нуң чепсектиг шериглери Конгога чедип келириниң бетинде-ле бельги шериглер үнзүн деп конгочулар негээн. Ынчалза-даа бельгилер ол негелдени күүседи рин күзевээн болгаш эрткен неделя дургузунда Конгонуң элээн кезиин эжелепкен.

Тунис шериглер Конгода чеде берген

ПАРИЖ. (СЭТА). Франс Пресс агентилелиниң корреспондентизинин Леопольдвильден дамчыдып турары болза, Айыыл чок чорук Чөвүлеллиниң шиитпирин өзүгаар Конгоже чоруткан, КНО-нуң шалып чыгдынган күштериниң составында кирип турар тунис шериглериниң баштайгы бөлүү июль 15-тин кежээзинде Леопольдвильдиң аэродромунда чеде берген.

Ук бөлүк ниитиниң корум-чуруумун тудар күштериниң конгочу шериг кезээниң туруп турары «Леопольдвиль 2» деп шериг лагеринче ол аэродромдан углап чорупкан.

Агрессорлар соксавайн турар

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Аныяк Конго Республикага удур агрессчи үүлгедиглерни бельги эрге-чагыргалар үргүлчүлеп турар. Июль 14-те Конгоже база элээн каш рота солдаттарны чоруткан болгаш ам ында чеде берген роталарның саны 23 четкен.

Бельгияда чурттап турар конгочуларга удур бужар-бак кампанияны Брюссельде болгаш чурттуң өске-даа хоорайларында фашиссырак идеегеттер нептередип турарлар. Конгочуларны эттеп-соккулап, оларны дорамчылап турарының хөй санныг фактылары демдеглеттинген.

Японияда байдал

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Юнайтед Пресс агентилелиниң Токиодан дыннадып турары-биле алырга, Кисинин чазаа июль 15-те дүшкен.

* * *

ТОКИО. (СЭТА). Япон радионуң дыннадыын өзүгаар алырга либерал-демократтыг партияның даргазынга соңгуттурганының сөөлүнде Хаято Икэда болза Киодо Цусин агентилелиниң кол редактору-биле чугаазычга Японияның ам соңгуттурар деп турар чазааның программазын тайылбырлаан. Чаа кабинет «кандыгдаа таварылгада либерал-демократтыг партияның кабинеди болур ужурлуг. «Мен партияның үндезин политиказын амыдыралга боттандырып чорудар мен» деп Икэда айыткан.

Келир үедеги чазактың экономиктиг политиказынга хамаарыштыр Икэда «чоннуң амыдыралын бедидериниң» политиказын чорударын аазаан. Кисинин чаңгыс удаа эвес медеглеп турганы ышкаш, ол базала «социал хандырылга системазын эжижидеринче» болгаш «ниитилелдиң хөөнүн бедидеринче» чүткүүрүн хоозун аазап турар.

Японияның даштыкы политиказының үндезининге «Японияга хостуг лагерьниң талазындан бүзүрелди ханыладырының» эргежок чугулазын тургузар деп Икэда чугаалаан. «Бис Чөөн чүк биле Барыын чүк лагерьлериниң аразында турар бис деп мен санавас мен, чүге дизе хостуг лагерьниң талазында Япония тодаргай туруп турар» дээрзин Икэда чулчураан.

Ук медеглели алгаш көөрге, Икэда мурнунда Кисинин чорудуп турганы АКШ-тан болгаш япон-америк шериг эвилелден хамаарылгалыг политиканы үргүлчүлээр деп турары илдең болуп турар.

Совет чазактың Иракка белээ

БАГДАД. (СЭТА). Багдадка турган совет үлетпүр делгелгезиниң бажынын Совет Эвилели Ирак чазакка халаска дамчыдып берген.

Ук делгелгениң турган черинiң девискээринге июль 12-де ирак тукту кедүрген.

Хо Ши Мин катап соңгуттурган

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның информация агентилелиниң дыннатканы болза, ВДР-ниң национал хуралының сессиязының июль 15-те болган хуралынга Вьетнамның Демократтыг Республиказының президентизинге Хо Ши Мин бир үн-биле база катап соңгуттурган.

Чепсегленишкинни дүжүрери—тайбыңны камгалаарының ёзулуг оруу

ЖЕНЕВА. (СЭТА). КНО-га дузалаарының Ассоциациязының Бүгүделегей Федерациязының организастааны чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле делегей семинары Нациялар ордузунда бодунуң ажылын эгелээн. Ук семинарның программазында чепсегленишкинни дүжүрериниң талазы-биле янзы-бүрү чурттарның политиктиг удуртукчуларының илеткелдери болгаш чугаалары кирип турар.

Семинарны англи парламентарий лейборист Нэль-Бейкер ажыткаш, чепсегленишкинни дүжүрери — амгы үениң үндезин айтырыы деп бодунуң чугаазынга медеглээн. Чепсегленишкинни дүжүрериниң айтырыгларының төөгүзүн ол демдеглевишаан, ук айтырыгның талазы-биле ССРЭ-ниң идепкейлиг туружун айыткан.

Июль 16-да эгелээр болгаш 10 хонукта үргүлчүлээр делегей семинарынга ядролуг чепсектиң шенелдерин соксадырының дугайында үш күрүнелериниң чөвүлел хуралында ССРЭ-ниң төлөөзи С. К. Царапкин чепсегленишкинни бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрериниң талазы-биле Совет Эвилелиниң чазаанның саналдарының дугайында илеткелди кылыр.

Америк шериг идегеттериниң чаа чөңгээзи

ГАВАНА. (СЭТА). «Революсьон» солуннуң корреспондентизи Сантьяго-де-Куба хоорайдан америк шериг идегеттериниң чаа өнчүк-чөңгээзиниң дугайын дыннаткан. Үш америк шериг корабльдери Кубаның мурнуу эриктеринде Ориента можунуң девискээринге июль 14-те көстүп чоруп турганы чугаалаан. Оларның бирээзи сугда кызыгаарны үреп киргеш, куба эриктиң мырыңай чоогунга үгер-бооларның «өөредилге адышкыннарын» чорудуп турган.

Уран-чечен чаа кино-чуруктар

Областың кинотеатрларында болгаш клубтарында үнүп эгелээн чаа уран-чечен киноларың допчулалын «Баштайгы болчаг» деп өңнүг кино-тоожудан эгелээли. Ук кинону «Мосфильм» киностудиязы үндүрген. Ында Алексейниң ролун күүседип турар, совет кинонуң билдингир артизи Г. Юматов-биле көрүкчүлер база катап ужуражыр.

Алексей дээрге Валя деп уругга ужурашкаш, мен чүгле ооң-биле кады чурттазымза бодумнуң аас-кежиимни тывар-дыр мен дээрзин ол билип каар. Ынчангаш удаваанда олар өг-бүле тудуп, кады чурттай бээрлер. Ынчалза-даа оларның амыдыралының эгези ындыг-ла таарымчалыг эвес. Валя чүнү-даа кылырда, каяа-даа чүгле ашаан дыңнаар ужурлуг деп Алексей негеп турар. Аңаа олар маргыжып үнерлер. Ол хүннерде Валя улуг кажыдалга таваржыр: ооң ынак эжи Тоня Смурова өлүп каар болгаш эжиниң уруглары харагалзал чок өскүүсүреп артып, ооң ашаа үргүлчү арагалаан туруп бээр.

Ол аныяк хөрөөжен өскүс уругларны чылыг сагыш-сеткили-биле хүрээлеп, оларны ажаап эгелээр. Дүне-даа, хүндүс-даа оларның чаныңдан ол ыравас. Ооң кызымаккай болгаш кээргечел сеткилин хандыр бодап, Павел Смуров бодунуң база ажы-төлүнүң дугайында эки боданыр ужурга таваржыр.

...Поезд чоруштар. Ооң соонче Валя мунгаргай үдей көрүп турар. Артындан келген кижиниң холдарының ооң эгиннеринге кээп деггенин билип кааш, ол хая көрүп келир. Ол Алеша болур. Олар ам кажан-даа чарылбастар.

Тыва көрүкчүлерге таныш, үнелиг черлерге «Чоруттунмаан чагаа» деп кино тыртыртынган. Ол кино Кызылдың кинотеатрларында үнүп эгелээн. Ук кинода черниң казар байлактарын тып шинчилээри-биле чоруп турар эрес-дидим дөрт кижиниң дугайын чугаалап турар. Ында «Коммунист» деп кинода Губановтуң ролун чедишкинниг күүсеткени дээш 1958 чылда Москвага болган Бүгү-эвилелдің кино-фестивалинге шаңнаткан Евгений Урбанский ойнап турар. Ол ышкаш «Дурьаалар ужуп чорлар» деп кинода ойнап турар артис Т. Самойлова база биске билдингир.

Улуг эвес чүьатүг баржалар дажыыр бичии пароход «Орленоктуң» үш катап септеттинип, ажыглалга киргениниң дугайын «Үш катап дирилген» деп солун кинода чугаалап турар.

Хоочун почтачы Георгий пенсияже үнүп чоруп турар. Ооң ол хүн сөөлгү катап ажылдаар хүнү. Ону солуур ужурлуг аныяк уруг Лемараны ирей эдертип чоруур болгаш ооң почта чедирер кижилери-биле ону таныштырып чоруур. Оларның өөрүшкүзүн, оларның кударалын кажан-даа ооң эртпейн чоруурун Георгий уругга чугаалап, күш-ажылга, кижилерниң салым-чолунга ынак болурунга ону чаңчыктырып чоруур.

Улуг электростанция тудуунун ажылчыннарының маадырлыг күш-ажылының дугайын болгаш кижини коллективке кижизидер дугайында Одессаның киностудиязының үндүргени «Күзел бүдүп тур» деп кинода көргүскен. Ол кинода сурагжаан артистер Борис Чирков, Татьяна Пилецкая олар бар.

Украинаның школаларының бирээзинге онгу классты доскан школачылар Сибирьниң тудугларының бирээзинче базарын шиитпирлеп алгаш турда, оларның эштериниң бирээзи өрт болган черден бичии уругну камгалап ап турган, бодуу өртени бээр. Ук школачыны эмчиге аппаарга ооң амы-тынын алырынга чүгле оон өөрү эвес, харын-даа аңаа удурланыкчылар безин дузалап турар. Вераның тыны алдынган. Ындыг янзы-биле уругларның изиг күүсели боттанып, олар Сибирьге чеде бээрлер. Олар чаа хоорай тудуунга кээп ажылдаарлар. «Бо дээрге чазын болган» деп украин кинонуң допчузу мындыг.

Делгем экранныг «Кышны тоол» деп кинонуң көрүкчүлерни соонуургадыры чугаажок.

Моол улустуң хосталгалыг демиселиниң чылдарының дугайын «Улустуң айбычызы» деп кинода чугаалап турар. Чоокта бодунуң 39 чыл болган оюн Моол Арат Республика байырлап эртирген болгай, ук кино ол хүнге тураскаттынган.

«Экии, эмчи» деп француз кино соонуургаңчыг болуп турар. Ооң кол черинде кырган эмчи — кижилерниң аарыг-човуланынга кажан-даа дуза чедиреннден чажам дивес, бодунуң хөрөөнге кайгамчыктыг ынак.

Удавас ийи америк кино областка үнүп эгелээр. Оларның бирээзи — «Улуг вальс» бистиң чуртувуска ийи удаа үнүп турар, а өскези — «Лили» өскүс кижиниң салым-чолун чугаалап турар.

М. МАМОНОВ.

ОЛАР ОКТАРГАЙЖЕ УЖУДУП ЧОРААН

Москва. Космиктиг делгемнерни шинчилээриниң программазын өзүгаар Совет Эвилелинде чаңгыс чадалыг баллистиктиг ракетаның салып үндүрүүшкүнүн боттандырган. Ооң иштинге Отважная, Малек деп ийи ытты болгаш Звездочка деп бир бора тоолайны салып үндүрген. Ук ракетаның ниити деңзизи 2100 килограмм турган.

Чурукта: октаргайже «хоочун» ужудукчу Отважная, (солагай талада), ол ыт беш ужудуушкунну кылган база баштайгы ужудуушкунну кылып турар Малек деп ыт.

Фото Г. Омельчуктуу. СЭТА-ның фотохрониказы.

СПОРТ

Бут бөмбүү

Бут бөмбүүнүң талазы-биле Кызылга бирги чер дээш маргылдаа төнген. Бирги черни болгаш Кызылдың чемпиону атты пассажирлер АТК-зының командазы чаалап алган. Ийнги черде Шеригниң Н кезээниң найыралдыг командазы. Үшкү черде «Динамо» ниитилелиниң болгаш дөрткүзүнде типографияның командалары.

Кызылдың пассажирлер АТК-зының командазы шилчиир кубок-биле, а ойнакчылары шаннал бижиктер-биле шаңнаткан. Шеригниң Н кезээниң болгаш «Динамо» ниитилелиниң бут бөмбүкчүлери II, III чергени дипломнары-биле шаңнаткылаан.

* * *

Бут бөмбүүнүң талазы-биле областка бирги чер дээш финал оюннар удавас эгелээр.

Финал оюнга Кызылдан типографияның бирги, «Динамонун» бирги, пассажирлер АТК-зының болгаш шеригниң Н кезээниң бут бөмбүкчүлери ойнаар. Областың чөөн талакы зоназындан Каа-Хем районнуң, төп зонадан Чадаана хоорайның, барыын талакы зонадан Барыын-Хемчик районнуң командалары ойнаар. Бай-Хаак суурнуң командазы база ойнаар болган.

* * *

Баг кагарының талазы-биле областка бирги чер дээш маргылдааның ийиги хүнүнде «Динамо» болгаш «Труд» ниитилелдериниң командаларының ужуражыышкыны хайым болуп төнген. Ынчангаш ол ийи команданың кайызы-даа бир-бир командаларны уткан болгаш боттарының аразында хайым болганындан деп санныг чоруп турар. Маргылдаа үргүлчүлевишаан.

Ю. МЫЛЬНИКОВ.

Аалчылар уттурган

Июль 17-де «Совет Тываның беш чылы» стадионга кежээкиниң 6 шактан эгелеп Абаканның «Мотор» командазы биле Кызылдың чыынды бут бөмбүүнүң командазы эш-хуунуң ужуражылгазын чоруткан.

Оюн эгелээ-ле 3 минута безин четпээнде кызылчылар чоорту бурунгаарлап, аалчыларның хаалгазының аксынга кире берги дег озалдыг мячиктерни чедирип кээп турган. Кызылчылар баштайгы мячикти шииткелге алгаш, оозун киир теп, санны ажыткан. Кызылдың командазының ойнакчылары ол-ла хевээр инициативаны чаалап ап, бот-боттарының аразынга мячикти чараш дамчытчып, оюн үргүлчү аалчыларның талазындан ыравайн турган. 25 минута ажып чорда В. Шемякин ийиги мячикти база киир тепкен. Аалчылар камгалалды күштелдиргеш, бурунгаарлаза-даа оюнның баштайгы чартыы 2 : 0 санга чапсарлаан.

Чапсар сөөлүнде кызылчылар база бир санны киир тепкеш, 3 : 0 санга аалчыларны уруп алган. Кызылдан И. Калинкин, Ю. Белостоков, У. Сат болгаш өскелер-даа эки ойнаан.

С. ОЮН.

Хол бөмбүү

Спорттуң «Труд» эки-тура ниитилелиниң эр улустуң хол бөмбүүнүң талазы-биле Кызыл хоорайның бирги чери дээш маргылдаада алган организация болгаш бүдүрүлге черлериниң командалары маргыжып турар. Даг экспедициязының командазы маргылдааның баштайгы хүнүнде 2 команданы уруп алгаш, эрткен субботада «Тываның аныяктары» солун редакциязының командазы-биле ужуражылгазы изиг демиселге эрткен. Журналистер баштайгы оюнда удурланыкчыларын 15:11 санга уруп алгаш, ийиги оюнда дагжыларга уттуруп каан. Үшкү оюнну күштелдирип турган, журналистер база-ла 15:11-ге уруп алган.

«Трудтун» бирги чери дээш маргылдаа үргүлчүлеп турар.

СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАРНЫН ЧОГААЛЫНДАН

„Шаажылал мурнунда сөс“

Акы-дунма социалистиг чурттарның чогаалы-биле таныжары биске база улуг солун. Бо удаада Чехословакияның национал маадыры Юлиус Фучиктиң «Шаажылал мурнунда сөс» деп чогаалы-биле таныжып көрээли. Ол боду бүгү амыдыралын марксизм-ленинизмниң идеяларының улуг хөрөөнин тиилээри дээш берген. Ооң ады совет кижилерге билдингир.

Юлиус Фучик хөйнү бижип чораан — политиктиг үүлдерни-даа, төрөөн чурту Чехословакияның болгаш Совет Эвилелиниң дугайында очерктерни болгаш рассказтарны-даа, театр дугайында үүлдерни болгаш өскелерни-даа. Ынчаарга оларның аразында «Шаажылал мурнунда сөс» деп ооң сөөлгү чогаалы онза өскерни өөлеп турар. Ону ол 1943 чылда Панкрацага гестапонуң кара бажыңынга чыткаш бижээн. Ынчаарга ол-ла чылдың сентябрь 8-те Берлинге нацистер ону шаажылап өлүрүп кааннар.

Социалистиг реализм дээрге—реализмниң дээди чадазы, чогаадыкчы-амыдыралчы метод болур. Ооң кол-кол принциптери — масса-биле чогаалының сырый харылзаалыы, амыдыралды ооң революсчу хөгжүлдээн-биле бижип көргүзери, уран үүлдүң улусчу, партийжи болуру, болуушкуннарны илередип бижиирде чынныы, амыдыралда бар үүлдерни сөс-биле чуруурда ону бөдүүн, билдингир кылыры болур.

Бир эвес Юлиус Фучиктиң үстүнде айыткан чогаалын бо байдалдарны барымдаалап ап көөр болзувусса, социалистиг реализмниң демдектери онда бар деп бүрүнү-биле сөглеп болур бис. Амыдыралга болуп турган үүлдерни көөку характыг, шын угаанныг коммунистиң караа-биле көрүп, ол бижип турар.

«Шаажылал мурнунда сөс» деп номну эге кириллдезинде Фучиктиң бижээни: «Холдарны дискектерге чыпшыр идип алгаш, истеттирип турарлар өрөөлиниң саргара берген ханазынче, шимчеш дивейн кайгап алгаш, аажок хөрлип алган олурар деп чүве...— бо дээрге боданырынга ыракта-ла таарымчалыг эвес аян болур. Ынчалза-даа бодалды ынчаар хөрлипкен олурар кылдыр албадап болур бе ынчаш?» База оон ынай: «Бир эвес мен рассказымны төндүргелек чорумда өлүрүүчүнүң дузаа мойнумну боой тудуптар болза, рассказымның аас-кежиктиг төнчүзүн чедир бижип каар миллион-миллион кижилер артып калыр».

Мында, бо каш сөстерде Фучиктиң чонга, ооң келир үезинге бүзүрели, кара бажыңга-даа чыткаш, чоннуң хөрөө дээш бодунуң демиселин уламчылаар деп ооң күзели илереп турар. Бо номнуң маадыры, шуут чугаалаарга Фучик боду—бердинген коммунистин, партийжи удуртукчунуң дүрзү-хевири-дир. Ол — миллион-миллион чон-биле чаңгыс эпти тыпкан, партияның ролун билир.

Бо номну баштайгы-ла одуруундан ужунга үндүр номчааш, туруштуг партийжи удуртукчуну, чаныш-сыныш чок күштүг, Димитров, Тельман хевирниң кижизин көрүп турар бис. Фучиктиң домак бүрүзү сергек, чоргаар, күштүг, шынныг хөректиң тиилээринге бүзүрелдиг. Коммунистиң ол бүзүрелин гестапочулар кандыг-даа өрнидел-биле, кажар арга-биле сып шыдаваан. Байысаалганын бир өйүн ап көрөөли. Гестапочу аңаа чаңгыс-ла айтырыгны салып турар:

— Черле канчап билбес кижи боор сен? Ам дүвүреп бууран силер, уттурган силер. Ам доозулган.

— Чок, чаңгыс мен уттурган мен.

— Коммунаныың тиилээринге ам-даа бүзүреп турар сен бе?

— Чугаажок бүзүрээр мен.

— Ол ам-даа бүзүреп турар-дыр бе?—деп, кидис өрегелевчизи немецтеп айтырарга, кылчыгыр гестапочу очулдурган:

— ...Ол Россияның тиилээринге ам-даа бүзүреп турар кижи-дир.

Маңаа Фучик чугаалаан:

— Ынчанмайн канчаар. Ооң өске төнчү турбас ужурлуг.

Социалистиг реализм дээрге, амыдыралды ооң төлептиг демдектери-биле, кезээ-мөңгеде өзүп, өскерлип турары-биле өөренип көөр. Өзүп турар революсчу болгаш өлүп турар контрреволюсчу үүлдер турар. Төрүттүнүп турар болгаш өзүп, хөгжүп турар чаа үүл чугула болур. Эргиниң иштинден чаа үүл өзүп үнүп келгеш, тиилээр. Ынчаарга ындыг төөгүнү кылыр күш — масса болур. Массаның революсчу чогаадыы, оларның дуржулгазы кижини—чогаалчыны өөредип турар. Ооң-биле кады социалистиг реализм дээрге бодунуң тудуш кезээ болур революсчу романтизм-биле — келир үеже үүткүл болур-дур.

Өзүлүг социалистиг реализм дээрге, амыдыралга негелделиг болуру, эрги үүл-биле эптежип шыдавазы, кезээде бурунгаар чоруурy болуп турар. Ирээн артынчыны сойгалаар, херек кырында бар, амыдыралда үүлдү амгы үениң сеткили-биле, келир үениң сорулгазы-биле илередир херек.

Чүвени Фучик харын-на ынчаар билип турар. Ол өйде гитлержилер бүгү Европаны өжелепкен турган болгаш Совет Армия шаап халдап турган. Гестапочуларның кара бажыңынга чыткаш, делегейде болуушкуннарның байдалын Фучик өйшаанда билип ап шыдавас турган, ону эттеп эриидеп турган, ол үргүлчү медерелин ышкынып турган. Ынчалза-даа ол коммунист кижи болгай. Эрги, капиталистиг делегейниң төнчүзү чоокшулап олурар, а социализм бүгү делегейге тиилээр дээрзин ол билир. Гитлеризм тиилеттирер, а Совет Эвилели тиилээр дээрзин ол билип турган. Оон үжүрунда, фашистиг хоругдалга-даа чыткаш, гитлеризмге удур бодунуң деп эвес демиселин ол уламчылап турган. Кара-бажыңга канчаар туттунар дугайында бодунуң өөрүн ол сырый каттыштырып турган. Ооң бижип турары:

— Ам миллион-миллион кижилер кижи төрелгетенниң хосталгазы дээш сөөлгү тулчуушкунну чорудуп турар. Мен оларның бирээзи мен. Сөөлгү тулчуушкуннуң дайынчыларының бирээзи болуру — кончуг-ла өкидир.

Чогаалчының партийжизи — партияның идеязы-биле холбашкан, а партия — массаның баштыңчызы. Моон үжүрүнде Фучиктиң «Шаажылал мурнунда сөзү» — ханы партийжи.

Социалистиг реализм дээрге бадыткап турар реализм. Кижи төрелгетен — фотоаппарат эвес, харын чүвени бадыткап турар азы бадыткавайн буруу шаап турар. Чогаалчы кижи болуушкуннарның төвүнге, бодунуң аңгызының мурнунга чоруур ужурлуг. Ынчангаш «Шаажылал мурнунда сөзү» ап көөр болзувусса, демиселчинин, коммунистиң чаа, маадырлыг шынарын бадыткап турар.

Пушкин — Россияның угаан-бодал күштериниң эң-не долу илереди деп А. М. Горький чугаалап турган. Некрасов, Толстой, Горький, Шолохов — орус улустуң угаан-бодалын эң-не долузу-биле илередип турар. Фучикти ап көргеш, Чехословакияның өске-даа мурнакчы кижилери-биле кады Фучик бистиң акы-дунма чехословак улустуң угаан-бодалын долузу-биле төлөлеп турар деп бүрүн бүүрел-биле чугаалап болур бис. Улус бүрүзүнде бодунуң угаан-бодалы, бодунуң мөзү-шынары бар деп Белинский ынча дээн. Ынчалза-жок ол дээрге өске улус-биле харылзаа чок дээни ол эвес. Харын-даа кым бодунуң ада-чуртунуң кижизи эвес боллур, ол болза, кижи төрелгеннин база эвес. Бо талазы-биле алырга, Фучиктиң чогаалдары ханы интернационалчы. Совет Эвилелинге ол онза ынак чораан. Бо талазы-биле алырга, ооң бо үстүнде номунуң Май 1-ни таварыштыр бижээн черлери онза солун.

Коммунистиң маадырлыг шынарының бирээзи — демисел өйүнде өлүмден чалданмазы болгай. Бо шынар Фучиктиң бодунуң чижээнден көстүр. Бо шынар дээрге, сөөлгү сөстери: «бир эвес шыдазынарза мени дээш хомудаванар, бодунарны коргутпанар деп дашкаар өөрүүске дамчыдып көрүнер, мен бодумнуң ажылчын хүлөөлгемниң айыткан хөрөөн кылып чордум, ынчангаш аңаа өскерилбейн өлгеним бо» дээн Мария Елинектен көстүр. Бо шынар база-ла үстүнде номда бижиттинген Кареллин, Лида Пхахованың чижектериндеи көстүр. Ындыг кижилерни утпаңар деп Фучик күзеп чораан: «бо өйнү кым чурттап өрте бөөр болдур, оортан чаңгысты-ла дилеп көрейн: утпаңар! Экилерни-даа, хоралыгларны-даа утпаңар... Ады чок маадыр турбаанын сактыңар. Кижилер турган, оларның кижи бүрүзү боду аттыг, боду мөзү-шынарлыг, бодунга салым-чаяныг болгаш идегелдиг. Ынчаарга ол өскет чок кижилерниң кижи бүрүзүнүң човуланы төөгүге ады кирер кижиниң човуланындан биче эвес турган. Тулчуушкунга мөчээннер силерге... силерниң боттарынар ышкаш чоок болзуннар».

Фучик чоннуң хөрөө дээш демисежип чораан. Кара бажыңга чытсаа-даа шынныг хөректиң, амыдыралдың тиилээринге ол бүзүрелдиг турган.

—...Өөрүшкү дээш чурттап чораан бис, өөрүшкү дээш тулчуушкуннарже кирип турдувус, ол дээш өлүр бис — деп бодал Фучиктиң бо номун өттүр эрттип турар. ЧКП ТК-ның кежигүннери Чонза Зика биле Черныйның овурларын Фучик улуг ынакшыл-биле номда көргүскен. Ооң-биле кады дайзыннарның, өскерликчилерниң дүрзү-хевирлерин улуг реалистиг күш-биле ол илередип турар. Өскерликчилерни кижилер эвес, а сөгүрүкчүлер, думчуун хараннар дивишаан, «кортук кижи бодунуң хуу амы-тынынан хөйнү ышкынар» деп Фучик бижээн. Дайзыннар дугайында ооң бижээни: «олар политиктиг идея дээш эвес, харын ыя боттары дээш демисежип чоруурлар».

«Шаажылал мурнунда сөс» чечен мергежилиниң талазы-биле база бедик деннелде турып турар. Уран-чечен мергежил дээрге, материалды ыяк билири, бижиир дээн чүвезин шинчээчи эртемден ышкаш ылап билири болгай. Чечен мергежил хамыктың мурнунда бедик идейлиг утка-шынар-биле холбашкан. Бо талазы-биле «Шаажылал мурнунда сөс» аныяк чогаалчыларга үлегер болур.

— Кижилер, мен силерге ынак чораан мен! Серемчиледиг болуңар!—деп кыйгы-биле бо ном төнүп турар.

Бо кыйгыны бистиң кижи бүрүвүс утпас.

С. САМБА-ЛЮНДУП

ЧАЗАЛГА

Бо чылдың июль 17-де үнген дугаары 166 «Шын» солуннуң дөрткү арнында «Айыыл чок чорук Чөвүлелинде» деп эгелиг үүлдүң эң сөөлгү абзазын «чүгула апарган хирези-биле Айыыл чок чоруктуң Чөвүлелинге илеткеп турарын чиңгине секретарьдан дилеп турар» деп чазап номчуур.

Областка агаар-бойдустуң байдалы

Бөгүн областка булуттагылап, аяскылап каап турар хүн болур. Кыска чаашкыннар болгаш диңмирээшкиннер болур. Хат өй-тавында. Агаарның температураазы: областка — 22—27, а Кызылга—24—26 градус чылыг.

Редакторнуң ораалчызы Д. О. БЕГЗИ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

Бөгүн

«ВЛКСМ-ниң 30 чылы» (улуг залга): **«Суворов»**—эртенгиниң 10 шакта, **«Баштайгы ужуражыышкын»**—12, 2.15, 4.15, 6.15, 8.15, 10.10 шактарда; бичe залга: **«Джузеппе Верди»**—5, 7, 9 шактарда.

«Каа-Хем»: **«Хөглүг оолдар»**—3.15 шакта; **«Орус сувенир»** — 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«Восток»: **«Иван Иванович Иван Никифорович-биле канчаар бакташканыл»**—1.15, 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

Садта кино-театрга: «Григорий Сковорода»—5, 7, 9 шактарда.

РЕДАКЦИЯЛЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң ораалчызының 35-24, партийжи амыдырал болгаш пропаганда килдистериниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 22-64, иштики информация килдизиниң 21-47, совет тургузуг, үлетпүр болгаш транспорт килдистериниң 23-35, чагаа килдизиниң 21-27, культура болгаш амыдырал килдизиниң 25-38, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 20-60.

ТС—00873. Чагыг № 1733. Культура эргелелиниң типографиязы.